

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA

LEXIKÁLNÍ PROSTŘEDKY V MLUVENÝCH PROJEVECH

ŽÁKŮ V DĚTSKÉM DOMOVĚ SE ŠKOLOU

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Vlasta Bartoníčková

Magisterské studium: Český jazyk a tělesná výchova se zaměřením na vzdělávání SŠ

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Helena Chýlová, Ph.D.

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 30. června 2023

.....

vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji doc. PaedDr. Heleně Chýlové, Ph.D. za vstřícnost, pomoc, cenné rady a přínosné konzultace při vedení diplomové práce. Dále bych také chtěla poděkovat řediteli DDŠ Hamr na Jezeře za umožnění výzkumu v zařízení, pracovníkům a dětem za aktivní přístup a všem, kteří mě na této cestě podporovali.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK A CIZÍCH SLOV	5
ÚVOD	6
CÍLE, METODY, HYPOTÉZY	7
1 JAZYK	9
1.1 STRATIFIKACE NÁRODNÍHO JAZYKA	10
1.1.1 Spisovná čeština	11
1.1.2 Hovorová čeština	12
1.1.3 Obecná čeština	12
1.1.4 Interdialekty	12
1.1.5 Dialekty	12
1.1.6 Sociolekt	13
1.1.6.1 Profesní mluva	13
1.1.6.2 Slang	13
1.1.6.3 Argot	13
1.2 BĚŽNÁ MLUVA	14
1.3 PROJEVY MLUVENÉ A PSANÉ	15
1.4 FORMÁLNOST A NEFORMÁLNOST	18
1.5 ŽÁNRY MLUVENÝCH PROJEVŮ	19
1.5.1 Dialogické žánry	19
1.5.2 Monologické žánry	21
1.6 RYSY MLUVENÝCH PROJEVŮ	22
1.6.1 Foneticko-fonologická rovina	22
1.6.2 Morfologická rovina	23
1.6.3 Lexikální rovina	24
1.6.4 Syntaktická rovina	25
2 CHARAKTERISTIKA PROSTŘEDÍ	27

2.1.1	Školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.....	27
2.1.2	Dětský domov se školou	28
2.1.3	DDŠ Hamr na Jezeře	28
2.1.4	Ohrožené děti	30
3	CHARAKTERISTIKA LEXIKONU	32
4	VLASTNÍ ANALÝZA JEDNOTLIVÝCH PROMLUV	35
4.1	KRITÉRIA ZKOUMÁNÍ JAZYKOVÉHO MATERIÁLU	36
4.2	RESPONDENT A.....	36
4.2.1	Hláskoslovná rovina.....	37
4.2.2	Morfologická rovina.....	38
4.2.3	Lexikální rovina	39
4.2.4	Další jevy	40
4.3	RESPONDENT B	40
4.3.1	Hláskoslovná rovina.....	41
4.3.2	Morfologická rovina.....	42
4.3.3	Lexikální rovina	43
4.3.4	Další jevy	43
4.4	RESPONDENT C	44
4.4.1	Hláskoslovná rovina.....	44
4.4.2	Morfologická rovina.....	45
4.4.3	Lexikální rovina	45
4.4.4	Další jevy	46
4.5	RESPONDENT D.....	46
4.5.1	Hláskoslovná rovina.....	47
4.5.2	Morfologická rovina.....	48
4.5.3	Lexikální rovina	48
4.5.4	Další jevy	49

4.6	RESPONDENT E	49
4.6.1	Hláskoslovná rovina.....	50
4.6.2	Morfologická rovina.....	50
4.6.3	Lexikální rovina	51
4.6.4	Další jevy	51
4.7	RESPONDENT F.....	52
4.7.1	Hláskoslovná rovina.....	52
4.7.2	Morfologická rovina.....	53
4.7.3	Lexikální rovina	53
4.7.4	Další jevy	54
4.8	RESPONDENT G.....	54
4.8.1	Hláskoslovná rovina.....	55
4.8.2	Morfologická rovina.....	56
4.8.3	lexikální rovina.....	56
4.8.4	Další jevy	57
4.9	RESPONDENT H.....	57
4.9.1	Hláskoslovná rovina.....	58
4.9.2	Morfologická rovina.....	58
4.9.3	Lexikální rovina	58
4.9.4	Další jevy	59
4.10	RESPONDENT CH	60
4.10.1	Hláskoslovná rovina.....	60
4.10.2	Morfologická rovina.....	61
4.10.3	Lexikální rovina	61
4.10.4	Další jevy	62
4.11	RESPONDENT I	62
4.11.1	Hláskoslovná rovina.....	62

4.11.2	Morfologická rovina.....	63
4.11.3	Lexikální rovina	63
4.11.4	Další jevy	64
5	LEXIKON	65
5.1	STAVBA HESLA	65
5.2	SLOVNÍK DOKLADŮ.....	66
	ZÁVĚR.....	67
	RESUMÉ	70
	SEZNAM LITERATURY.....	72
	PŘÍLOHY	I

SEZNAM ZKRATEK A CIZÍCH SLOV

substantivum – podstatné jméno

adjektivum – přídavné jméno

pronomen – zájmeno

numerale – číslovka

adverbium – příslovce

demonstrativum – ukazovací zájmeno

nominativ – první pád

dativ – třetí pád

akuzativ – čtvrtý pád

lokál – šestý pád

instrumentál – sedmý pád

maskulinum – mužský rod

neutrum – střední rod

singulár – jednotné číslo

plurál – množné číslo

diftongizace – změna hlásky ve dvojhlásku

monoftongizace – změna dvojhlásky v hlásku

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

DDŠ – dětský domov se školou

ÚVOD

Mluva představuje nedílnou součást každodenního života jedince a naplňuje jeho běžné sociální potřeby. Jedná se o univerzální prostředek k vyjadřování názorů, pocitů, postojů, který plní mnoho dalších funkcí (relaxační, naučnou, povzbuzovací aj.). Nepřetržitě přetrvává v našem okolí, a právě proto zasluhuje zvýšenou pozornost.

V práci sledujeme lexikální prostředky v mluvených projevech dětí umístěných do výchovně-vzdělávacího zařízení. Toto prostředí je velmi specifické, protože ne vždy jsou podmínky, z nichž děti pochází, přímo optimální.

Nedaleko mého bydliště se jedno takové zařízení nachází. V průběhu předchozích pěti let se nám skrze dobrovolnickou činnost a pořádání vlastních sportovních akcí podařilo navázat s DDS úzkou spoluprací. Tento fakt se stal současně s předešlým jazykovým zaměřením v bakalářské práci jedním z hlavních faktorů pro výběr tématu.

Práce je rozdělena do pěti oblastí. Teoretická část sestává ze tří hlavních kapitol. Jazyk se zabývá stratifikací a dílčími aspekty mluvy. Blíže specifikuje rozdíl mezi psaným a mluveným projevem, vztah formálnosti a neformálnosti (který mnohé publikace zmiňují, avšak nevysvětlují) a interpretuje rysy mluvených projevů z hlediska jednotlivých jazykových rovin. Charakteristika prostředí hlouběji popisuje dětské domovy se školou a seznamuje čtenáře s pojmem *ohrožené děti*. Poslední kapitola pojednává o povaze a složení lexikonu.

Praktickou část reprezentují zbylé dvě kapitoly – analýza, která rozebírá mluvené projevy z hlediska jazykových rovin, a lexikon – strukturovaný soubor lexémů získaných při zkoumání projevů.

Pro získání výzkumného vzorku jsme oslovili celkem jedenáct respondentů, jednoho jsme však na základě fyzického znevýhodnění vyřadili (chlapce s rozštěpem patra). Zbylo nám tedy deset rozhovorů, po jejichž získání došlo k foneticky zjednodušenému přepisu. Každý respondent byl zkoumán individuálně. Poznatky jsme sjednotili v závěru.

CÍLE, METODY, HYPOTÉZY

Cílem této diplomové práce je charakteristika lexikálních prostředků v mluvených projevech žáků v dětském domově se školou a lexikon utvořený na základě získaných dat.

K dosažení cíle práce a získání vzorku jsem využila **metodu** rozhovoru. Po podrobnější konzultaci s vychovateli a vedoucí diplomové práce jsme došli k závěru, že bude vhodnější realizovat nestrukturovaný rozhovor pouze na úrovni vychovatel – chovanec, jelikož jsou žáci vůči pracovníkům ústavu otevření a komunikují společně s menšími obtížemi. Vychovatelé byli instruováni o požadovaném průběhu – především snaze o co nejdelší samostatný projev chovanců a v rámci možností udržení v tématu „*Co tě baví ve škole?*“ – předměty, aktuální činnosti/učivo. Vychovatelé s žáky pravidelně plní předškolní přípravu, jsou tak velmi dobře informováni o aktuálním dění ve škole.

Vychovatelé respondenty o nahrávání rozhovoru informovali, nikoli však o jeho jazykovém účelu. Nahrávání proběhlo prosinci 2022 a zúčastnili jej 3 chlapci a 7 dívek ve věku od 12 do 15 let, původem z Libereckého a Ústeckého kraje. V průběhu pořizování jazykového materiálu jsem využívala metodu studijní. Poté proběhla analýza dat z hlediska jazykových rovin a tvorba slovníku dle vymezených kritérií.

Dále jsme využili metodu komparace se slovníkovými příručkami, popřípadě vědeckými časopisy. Celkově bylo nashromážděno 23 lexémů.

Z jazykového hlediska jsou typickou součástí respondentů dané věkové skupiny anglicismy, proto očekáváme jejich výskyt. Obdobným způsobem očekáváme vzhledem k charakteru výzkumného vzorku a povaze výchovně-vzdělávacího zařízení výskyt argotických slov, přejatých z romlektů¹ do jazyka majority.

Stanovili jsme základní **hypotézy**:

1. V jazykovém projevu předpokládáme snížené až nulové množství vulgarismů.

---

¹ Ve shodě s Kamišem představují tzv. *romlekty* romské dialekty.

2. Předpokládáme souvislost mezi poruchami učení a chování a jazykovým projevem.
3. Předpokládáme souvislost mezi důvodem umístění do ústavu a jazykovým projevem.
4. Předpokládáme výskyt argotických slov.
5. Předpokládáme výskyt anglicismů.

1 JAZYK

„Jazyk a řeč jsou nejen praktickým nástrojem, nýbrž něčím, co má mnohem více hodnot a funkcí, a že i jako nástroj není ničím externím, jako je třeba nůž nebo automobil, nýbrž že je uvnitř nás, že je nedílnou součástí vybavenosti každého lidského jedince a že člověk s ním – či lépe jím – prožívá celý svůj život, vnější i vnitřní, veřejný i soukromý, rozumový, citový i volní.“² – takovýto náhled na jazyk a řeč zaujímal přední český jazykovědec a znalec češtiny, František Daneš.

Dále uvádí, že jazyk má jakožto celek mnoho funkcí a hodnot „vyšších“ či „hlubších“. V historickém i synchronním pohledu se neustále vyvíjí, proměňuje, narůstá, odumírá, sám sebe stále překračuje – jeví se jako živý organismus v podvědomí svých nositelů. Jazyk je péčí rodičů a učitelů předáván z generace na generaci a představuje tak společenské dědictví národa. Lze tedy konstatovat, že stejně jako život je i jazyk prožíván, že je jeho nepostradatelnou a neodmyslitelnou složkou. Tyto jevy by měli brát lingvisté při své činnosti v potaz.

Úlohu jazyka v národně-společenském historickém kontextu vymezuje jako „nepochybně významnou, zvláště u národů menších. Jeho působení je přímé, i nepřímé (jde např. o postoje a názory jeho nositelů na jazyk, o hodnoty, které mu připisují – např. pro některé má sílu inspirativní, pro jiné deprimující.“³ V českých dějinách představovala zejména čeština stará a humanistická jazyk značné úrovně, jehož se užívalo ve veřejném životě, v kultuře své všestranné uplatnění také našel. Dokonce v období 14. a 16. století její vliv a užívání výrazně překračovaly hranice českého národního společenství expanzí do okolního světa. Naproti tomu v době národního obrození „byly vyjadřovány názory motivované ekonomicky, instrumentálně, které pochybovaly o užitečnosti resuscitace češtiny jako spisovného jazyka. Rozpornou situaci obrozenskou zajímavě tehdy komentoval B. Bolzano, když konstatoval, že „Čech sám sebe za nic považuje, za svou vlast se stydí“ a doporučoval „nadanému českému lidu který příliš skromně sám o sobě smýšlí“, aby poznal své vlastní politické

---

² KOMÁREK M., ULÍČNÝ O. a JANČÁKOVÁ J. 1995, s. 23.

³ Tamtéž, s. 26.

a kulturní dějiny a „přestal se stydět za svou vlast a přestal slepě napodobovat cizinu a modlářsky se jí obdivovat“.⁴

V souvislosti s vývojem češtiny hovoří o tendencích projevujících se v jistých obdobích – unifikační a diferenciací, dále se pak vyskytují tendence stabilizační a izolační, proti nimž stojí univerzalistické a inovační atp. V současné češtině vymezuje konkrétní klíčové momenty. Stále výraznější funkčněstylistickou rozrůzněnost (specifikaci) spisovného vyjadřování, vykazující široké rozpětí vedoucí k jistému jazykovému rozměňování či decentralizaci. Velmi obecně řečeno, spisovná čeština neplní v běžných komunikativních situacích funkci dorozumívacího prostředku a v důsledku toho dochází k druhému klíčovému momentu představujícímu specificky českou formu „diglosie“⁵. V neposlední řadě je třeba uvažovat o situaci češtiny a jejím postavení ve vztahu k jiným evropským jazykům po listopadu 1989. Vlivem jazykové roztržičnosti dochází k jeho spontánnímu ovlivňování, sblížování a obohacování o cizojazyčné prvky (včetně jejich adaptace při zapojování do současné češtiny), zejména anglické.

1.1 STRATIFIKACE NÁRODNÍHO JAZYKA

Následující text vychází ze stejnojmenné kapitoly mé bakalářské práce.

Český národní jazyk lze dle Nového encyklopedického slovníku češtiny⁶ charakterizovat jako jazyk domácích obyvatel historických zemí Čechy, Morava, české části Slezska, ale také Čechů žijících v zahraničí, představující široký soubor výrazových prostředků, který je možno nazírat z hlediska čistě lingvistického a z hlediska komunikačního s ohledem na to, jaké typy komunikačních potřeb jeho jednotlivé složky plní, a konečně i s ohledem na aspekty sociolingvistické.

---

⁴ Tamtéž, s. 26-27.

⁵ Výklad – diglosii lze zjednodušeně vymezit „jako funkčně diferencované používání dvou (nebo i více) jazykových variet v jedné společnosti.“ (Jiří Nekvapil (2017): DIGLOSIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). [online].)

⁶ Marie Krémová, Jan Chloupek (2017): NÁRODNÍ JAZYK. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). [online].

V obecné rovině existuje model stratifikace, který diferencuje její složky na jazyk spisovný, interdialekty a dialekty. Autoři se však neshodují v začlenění útvarů národního jazyka do tohoto modelu. „Rozdílné je také chápání jednotlivých útvarů, tj. pod stejným označením se nemusejí skrývat totožné pojmy.“ (Krčmová 2000)

Národní jazyk rozlišuje útvary strukturní a nestrukturní. Strukturní se dělí na standardní, do nichž spadá spisovná a hovorová čeština, a nestandardní, mezi něž se řadí obecná čeština, interdialekty a dialekty. Nestrukturní útvary se realizují především na bázi některého strukturního útvaru, v současné době zejména obecné češtiny. Jsou zastoupeny specifickými soubory lexémů a sociolekty, jež reprezentuje profesní mluva, slang a argot.

1.1.1 SPISOVNÁ ČEŠTINA

Je popisována jako „systém jazykových prostředků, které jsou celonárodně užívány především v psané formě a v oficiálních projevech mluvených. Považuje se za centrální regulovaný útvar národního jazyka, kodifikovaným v mluvnících, slovnících, pravidlech pravopisu a výslovnosti.“⁷ Mimo jiné představuje jediný kodifikovaný útvar.

Přes svou zdánlivě jasnou strukturu jde o útvar nestejnorodý, zároveň funkčně, stylově a regionálně rozvrstvený. V jeho centru stojí prostředky neutrální, které jsou uplatnitelné v libovolném typu komunikace. Dále do něj spadají prostředky knižní, uplatňující se především v umělecké tvorbě, odborných textech nebo také slavnostních projevech. Hovorové prostředky se objevují častěji v mluvené podobě, zejména při pracovních seminářích, či jiných méně formálních situacích. V neposlední řadě zastupují tento útvar prostředky expresivní, prostředky současného spisovného úzu, nová slova, a pokud je na ně nahlíženo z hlediska časového, vymezují se samostatně archaismy s historismy.

---

⁷ Iva Nebeská (2017): SPISOVNÁ ČEŠTINA. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.). [online].

1.1.2 HOVOROVÁ ČEŠTINA

Zachycuje jevy mluveného jazyka, jež jsou na hranici spisovnosti. Původně měla za úkol zmírnit napětí mezi územ a kodifikovanou normou. V pozdějších letech byla projevena snaha o její kodifikaci, která vyústila pouze v popis jednotlivých prvků, nikoli však celého systému. Dnešní chápání hovorové češtiny nevychází z hlediska útvaru, hovorová čeština představuje spíše jeden z krajních pólů češtiny spisovné, v opozici proti jazykovým prostředkům knižním.

1.1.3 OBECNÁ ČEŠTINA

Představuje vrstvu běžně užívaného útvaru běžného jazyka. Pro starší lingvistiku znamenala synonymum k *obecný jazyk* nebo *lidový jazyk*. Není řazena do kategorie spisovného jazyka, ale ani lokálního nářečí.

Podobně jako tomu bylo v případě hovorové češtiny, ani obecná není kodifikována. Ve slovnících je ovšem možné nalézt její prvky, jež jednotliví autoři s ohledem na koncepci slovníku zařadili.

1.1.4 INTERDIALEKTY

Interdialekty, někdy také označovány pojmem nadnářečí, jsou „nestabilizované útvary národního jazyka představující poslední vývojové stádium tradičních teritoriálních dialektů.“⁸ V dnešní době tvoří základ této kategorie především městská mluva, která se formovala v posledních desetiletích v souvislosti s vyšší mírou urbanizace měst.

1.1.5 DIALEKTY

Zpravidla jde o označení útvarů užívaných na geograficky vymezeném území. Představují projevy běžného života a dokládají vývoj národního jazyka. Současně se (i vlivem společensko-ekonomických podmínek) vytrácejí úzká specifika dané lokality a zároveň formují interdialekty.

---

⁸ Milena Šipková (2017): INTERDIALEKT. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.). [online].

Příruční mluvnice češtiny představuje takto teritoriálně vymezenou slovní zásobu jako „dialektismy, případně jako regionalismy, konkrétně moravismy nebo čechismy, pokud jsou typická v podstatě pro celou oblast Moravy nebo Čech. Oblastní výrazy bývají často chápány jako regionální spisovné varianty.“⁹

1.1.6 SOCIOLEKT

1.1.6.1 Profesní mluva

Popisuje prostředky typické pro konkrétní profesi. Vzhledem k tomu, že vznikají na různých místech a v kolektivech různé velikosti, není profesní mluva jednotná. V praxi se proto projevuje rozdílnými výrazy pro označení téže skutečnosti v jedné profesi napříč regiony.

1.1.6.2 Slang

Lze rozdělit na profesní a zájmový. Profesní slang představuje jednoznačný, rychlý a úsporný dorozumivací prostředek. Naproti tomu zájmový je typický pro skupiny mladšího věku spojených konkrétním neprofesním zájmem, jejichž uživatelé se často mění. Projevy tohoto útvaru mohou mít expresivní charakter, jenž staví prostředky mimo spisovnou oblast.

1.1.6.3 Argot

V žebráckém žargonu neslo slovo „argot“ v r. 1628 význam „sdružení žebráků, cikánů a kapesních zlodějů; význam „speciální jazyk (takových skupin)“ je doložen už na konci téhož století.“¹⁰

Dnes představuje mluvu uzavřené či odmítané skupiny stojící vně nebo na okraji společnosti. Dominantní účel spočívá v tvoření krycích pojmenování chránících před nezasvěcenými posluchači, ale v případě vnitřního členění skupiny i před činiteli z vlastních řad.

---

⁹ GREPL, M., KARLÍK, P., NEKULA M. a RUSÍNOVÁ Z. 2008, s. 93.

¹⁰ KOPEČNÝ, František. 1981, s. 76-80.

1.2 BĚŽNÁ MLUVA

Podobně jako u jiných evropských jazyků dochází i uvnitř češtiny k dynamickým jevům, jež „lze shrnout pod termínem *substandardizace*. Jde o vztah standardního neboli spisovného jazyka a variet stojících mezi ním a dialekty. Substandardy se stávají zdrojem jazykových změn, mění se poměr standardu a substandardů v ústní komunikaci a pronikají i do standardu psaného.“¹¹ Termín *substandard*(ní) nebo také *nestandard*(ní) je možné chápat jako „pokleslý“, „nižší“ či „vše mimo standard“. To vše platí zejména při snaze pro zjištění a popis mluveného projevu osob v různých komunikativních situacích.

Dnes lze mezi mluvčími jen stěží zaznamenat užívání čistých variet národního jazyka (vyjma čistě formálních situací). Mluvený jazyk je spíše kombinovaný, smíšený s prvky obecné češtiny, regionálními interdialekty, ale také v případě lokálních nářečí také s některými spisovnými tvary, a především je diferencovaný mluvnickými situacemi (tento proces probíhá zvláště v řeči každého mluvčího).

Pro češtinu je tedy příznačné, že se v běžných (hovorových) situacích nevyužívá jeho spisovné (standardní) formy. Jazyk vznikající při různých mluvnických situacích (ovšem pouze v takových, u kterých se závazné užívání spisovného jazyka nepředpokládá) označujeme termínem *běžně mluvená čeština* zahrnující nespisovné, ale i částečně spisovné (lépe řečeno společné) jazykové znaky.

Narazili jsme na pojem *spisovný standard* a *substandardní formy*, na jejichž distribuci nahlíží Daneš následovně: „Čeština spisovná pokrývá oblast textů psaných. V komunikaci ústní je stav zhruba tento: Školní vyučování, veřejné, politické, vědecké a podobné diskurzy, stejně tak jako televizní a rozhlasové zpravodajství, hlášení apod. představují doménu spisovnou.“¹² Uvádí však neurčité situace, jako např.: mluvená komunikace při administrativním (a podobném) styku s občany, neformální diskuse, rozhovory politiků, vědců, odborníků aj. nebo situace (televizní či rozhlasové), ve

---

¹¹ DANEŠ, F. 1997, s. 13.

¹² Tamtéž, s. 16.

kterých vystupuje neprofesionální mluvčí a projevuje se zde jistá komunikační ležérnost až nízká kultivovanost.

Také podle Čechové „mívá běžná mluva často formu nestrukturovanou, s lokálním zabarvením – dochází jak ke střídání, tak k mísení kódů. To se nesnadno odstraňuje i při úsilí o spisovné vyjadřování, zvláště v oblasti výslovnosti. Zcela pravidelné je vzájemné prolínání kódů v tzv. městské mluvě. Pochopitelně se nemusí spisovné a nespisovné vyjadřování nutně lišit; je tomu tak především tehdy, neexistují-li takto rozlišitelné varianty jazykových prostředků.“¹³

Je však zapotřebí zmínit také mluvu mládeže, která je „v souvislosti s příznakovým lexikem někdy pojímána jako svého druhu slang. Jde však o slang velmi variabilní a obtížně vymežitelný. V podstatě jej lze charakterizovat výčtem lexikálních jednotek, nýbrž pouze tendencí vybírat z nabídky všech vrstev národního jazyka takové prostředky, které nejlépe odrážejí snahu o ležérní, nekonvenční, aktualizované, emotivní vyjadřování.“¹⁴

1.3 PROJEVY MLUVENÉ A PSANÉ

V lingvistice jsou pojmy *mluvenost* a *psanost* někdy prezentovány „jako dva autonomní jazyky častěji jako dvě různé existenční formy, „mody“ jednoho jazyka, tj. např. v češtině existuje v podobě mluvené a psané, verbální projevy vytváříme v mluvené nebo psané češtině.“¹⁵ Počátky moderní lingvistiky v čele s F. de Saussurem se nesly v duchu fonocentrického přístupu, který staví mluvenou řeč do silnější pozice proti sekundárnímu psaní. Hoffmannová dále zmiňuje, že dle Čmejrkové „je paradoxní, že moderní lingvistika počínajíc Saussurem se hlásila k primátu mluvenosti, ale donedávna ji nedokázala adekvátně reflektovat v její spontánní podobě ve vazbě k aktuální situaci, v přirozené komplementárnosti vyjadřovacích prostředků verbálních

¹³ ČECHOVÁ, M., KRČMOVÁ M. a MINÁŘOVÁ E. 2008, s. 73.

¹⁴ HLADKÁ, Z. 1998, s. 47.

¹⁵ Jana Hoffmannová (2017): PROJEVY MLUVENÉ A PSANÉ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). [online].

a neverbálních.“¹⁶, zejména gestiky (současně mimiky aj.), které např. Hockett (1958) doporučoval (podporujíc fotocentrismus) ignorovat. Přestože se na psaný projev pohlíželo jako na odvozený a sekundární, poměřovali lingvisté strukturní parametry psané řeči s kulturou řeči mluvené. V důsledku toho je vhodné považovat mluvení či řeč a psaní za dva rovnocenné projevy společného jazykového kódu. Podrobněji toto chápání propracoval Vachek (1942), který „oběma funkčním modům připsal dvě komplementární normy, které se funkčně navzájem doplňují: „Úkolem normy mluvní je poskytnout prostředky k jazykové reakci co nejbezprostřednější, kdežto norma psaná slouží reakci co nejuchovatelnější.“ Vachek ovšem bezprostředností nemínil každodenní spontánní projevy, zajímal se především o připravené mluvené projevy řečnické, o kázání, rozhlasové pořady apod. V době moderních technologií však přibývá značné množství sekundárních, nebo můžeme říci periferních, psaných textů porušujících normu. Adam (2009) a Chromý (2006) tak kriticky vyhodnocují Vachkovu teorii psané normy a poukazují na potřebu jejího dopracování. Je ovšem nutné zmínit, že se stále vyskytují mluvené texty předpřipravené, kvůli kterým se někdy uvažuje o uznání dvou norem: první pro oficiální mluvní formu a psanou formu jazyka (přísnější), druhá pro běžně mluvený jazyk (tolerantnější).

Podíváme-li se zvláště na **psaný text**, lze říci, že je obvykle připravený, formálnější (ve srovnání s mluveným), statický, objektivní, logický, analytický, organizovaný, uspořádaný, explicitní, kontinuální, obohacený o interpunkci. Proti tomu **mluvený text** charakterizuje vyšší míra nepřipravenosti, neformálnost, spontánnost, dynamičnost, konkrétnost, subjektivnost, fragmentárnost, neurčitost a užití kontaktních prostředků nebo „vycpávek“. Tyto polarity se však v běžném životě kříží, někteří autoři proto ve svých publikacích mluví o tomto kontinuu následovně – „mluvená psanost“ zahrnuje psané vzkazy (SMS zprávy, emaily, konverzace na sociálních sítích, internetové diskuse či blogy) a osobní dopisy, proti tomu „psaná mluvenost“ je reprezentována připravenými přednáškami a řečnickými projevy.

Vztah mezi mluveným a písemným textem může být považován za sám o sobě značně komplikovaný. Pokud chceme charakterizovat základní vlastnosti textu

---

¹⁶ Tamtéž.

mluveného, nemůžeme se dle Müllerové „odpoutat od představy, jakou máme o charakteristických vlastnostech textu písemného. Vždy provádíme (vědomě či mimoděk) srovnání obou druhů textů, přesněji řečeno, při poznávání mluveného textu srovnáváme s obdobným pomyslným textem písemným. Při charakteristice textu písemného se omezujeme většinou na to, že identifikujeme rysy připomínající mluvenost. Je tomu tak proto, že každý, i profesionální uživatel jazyka je vyškolen (lépe či hůře) v práci s písemnými texty, má o nich jisté teoretické znalosti a je zvyklý dodržovat určité normy při jejich vytváření. Mluvené texty ovládá neuvědoměle, bez teoretického poučení o jejich výstavbě. Z toho mimo jiné plyne i představa, že písemný text je správný (spisovný) a mluvený může být nesprávný (nespisovný). Rozdíly ve výstavbě písemných a mluvených textů jsou ovšem zcela přirozené a jsou důsledkem rozdílných podmínek, za nichž oba druhy textů vznikají.“¹⁷

Aktuální význam vztahu mezi mluveným a písemným projevem se užíváním moderních technologií zásadně mění (Čmejková také zmiňuje, že psaní může být vlivem technologií ohroženo, ale zároveň podporováno a rozvíjeno dříve nepředvídatelným způsobem). Vzhledem k tomu se mohou interpretace *mluvenosti* a *psanosti* napříč pracemi z různých oborů lišit.

V neposlední řadě lze stručně vymezit kulturní fáze mluvenosti a psanosti, neboť již dnes „nežijeme v době, kdy mluvené slovo, jakmile bylo vyřčeno, nenávratně mizí, uchováno pouze v naší paměti, a neplatí ani to, že trvalý záznam poskytuje slovu jen záznam rukopisný nebo stránka vytištěná třeba v knize. Žijeme v době, která podle sémiotiků kultury představuje třetí fázi v kulturní historii řeči a písma, přičemž první fázi byl vynález písma předpísemnými společenstvími, druhou fázi vynález knihtisku a třetí fázi, kterou zažíváme, lze chápat jako částečné nahrazení písma novými audiovizuálními médii.“¹⁸

---

¹⁷ MÜLLEROVÁ, O. 1994, s. 24-25.

¹⁸ ČMEJRKOVÁ, S. 1993, s. 51-58.

1.4 FORMÁLNOST A NEFORMÁLNOST

Koncept formálnosti a neformálnosti představuje obtížně uchopitelný jev jazykové komunikace. V současné době pozorujeme trend odklánění se od formálnosti v situacích, které byly dříve nebo do nedávna striktně formální. Ačkoliv se lze s těmito dvěma pojmy setkat ve spoustě stylistických i dalších lingvistických prací, jejich chápání odborníky je z důvodu zdánlivé jednoduchosti mnohdy intuitivní.

Formálnost bývá spjata s realizací vyšších komunikačních cílů, oficiálností a veřejností (dodržuje komplexnější pravidla), naznačuje distanci mezi mluvčími (může poukazovat na vzájemný respekt či zdvořilost), zatímco neformálnost spíše s běžnou komunikací, neoficiálností a neveřejností (pravidla jsou liberálnější, rozvolněná), podněcuje vstřícnost, uvolněnost, emocionalitu, ale také ležérnost, nedbalost (může poukazovat na absenci zdvořilosti). Rozhodování o formální a neformální „jazykové komunikaci je vždy spíše věcí pragmatiky než sémantiky; proto také do úvah nutně vstupují otázky týkající se jazyka a řeči a jejich norem, ale i dalších společenských předpisů a pravidel. Jde o jev komplexní, vyžadující zásadně interdisciplinární přístup.“¹⁹

Dle Lolloka²⁰ lze oba termíny rozšířit o následující atributy: **formálnost** asociuje vážnost, závaznost, prestižnost, připravenost, organizovanost, modelovost, vysokost, obřadnost, objektivnost, věcnost apod., a také upozorňuje na psanost a spisovnost; atributy spjaté s **neformálností** jsou nevážnost, nezávaznost, civilnost atd.

Nejzajímavější změnu je možné pozorovat přímo v mediální sféře, ať už jde o média masová či síťová (interaktivní), v nichž dochází k čím dál častějšímu prolínání hranic mezi prostředím soukromým a veřejným. V důsledku toho dochází k destabilizaci norem v komunikačních situacích, které byly dříve považovány za formální.

---

¹⁹ LOLLOK, M. 2018, s. 8.

²⁰ Tamtéž, s. 9.

1.5 ŽÁNRY MLUVENÝCH PROJEVŮ

Mluvený projev je charakterizován **dialogickými žánry**, na nichž se aktivně podílí dva a více mluvčích poměrně krátkými replikami (spjatými formálně i obsahově) s cílem strávit společně čas nebo probrat či vyřešit problém a **monologické žánry** s jedním aktivním mluvčím podávajícím souvislý projev, při kterém jsou zpravidla přítomni řečově pasivní partneři (nezasahují do repliky).

Pojem *žánr* v tomto případě označuje „útvary s určitými stálými rysy jazykové výstavby a tematického a kompozičního uspořádání, jimiž účastníci ve svých projevech nebo v jejich částech, společně nebo individuálně, s určitým zaměřením a eventuálně i s určitým zřetelným záměrem, nezřídka opakovaně, podávají nějaké téma nebo reagují na nějaká vnější či vnitřní podnět.“²¹

1.5.1 DIALOGICKÉ ŽÁNRY

Dva a více účastníků vedoucích dialog spolu vcházejí do kontaktu za účelem rozhovoru na konkrétní téma nebo v rámci trávení společného času. Činnosti, které v průběhu toho vykonávají jsou pro rozhovor většinou tematicky nepodstatné. Typické žánry pro tuto komunikaci dle Bogoczové²² jsou:

- **povídání si o čemkoli, „klábosení“** – tento typ komunikace se vyznačuje tematickou dynamikou, je spontánní, živý, zahrnuje jednoduchý popis, vyprávění anekdot a vtipů, útvary typické pro ženy (drby, klepy, kecy, plky, žvásty),
- **povídání si o každodenních všedních záležitostech a činnostech** – běžná každodenní konverzace (ženy hovoří zpravidla o vaření, domácích pracích atp., muži zpravidla o politice a především sportu), povídání je věcné, neemocionální, bez diskuse, mluvčí přidávají vlastní zkušenost, jsou ve shodě,

---

²¹ BOGOCZOVÁ, I. 2000, s. 35.

²² Tamtéž, s. 23-30.

- **výměna názorů** – žánr s nízkou tematickou dynamikou, zpravidla se rozebírá hlavní téma (a případně dílčí témata s hlavním spojená) formou živější diskuse, opakované rozebírání může vést ke konfliktnímu rozhovoru (partneři mluví přes sebe, skáčou si do řeči) s kratšími replikami,
- **řešení problémů** – věcná komunikace s převažující spoluprací, snaha o nalezení řešení konkrétního problému různého charakteru (soukromého, společenského či pracovního), v delších replikách se projevuje ráz úvahy,
- **svěřování se, „zpověď“** – monotematické intimní rozhovory, jeden partner se svěřuje, ventiluje své problémy, city a očekává radu, pochopení od důvěrníka, dochází ke střídání delších replik (partnera) s kratšími (důvěrníka), usměrňujícími rozhovor,
- **vzájemné informování, sdělování dojmů** – věcné, informativní, rovnoměrné sdělování zážitků a dojmů ze společně prožitých událostí formou kratších na sebe navazujících replik,
- **jednostranné informování, „výslech“** – „dominantní partner dostává odpovědi na své otázky v rozhovorech účastníků, kteří jsou ve vzájemných (generačně, sociálně atp.) asymetrických pozicích (např. rodiče s dětmi, učitelé se žáky, lékař s pacienty, soudce s obžalovaným). Témata se mohou střídát podle rozhodnutí a potřeby tazatele, jejich sled je v některých typech institucionálních rozhovorů ustálený. Na tazatelovy většinou jasně formulované věcné otázky odpovídá tázaný stručně, podle typu otázky i jednoslovně. Pokud se rozhovoří, mají jeho odpověďové repliky některé rysy popisu a vypravování.“²³,
- **rozhovory s kojenci a velmi malými dětmi** – členitý, eliptický text se značným množstvím citoslovcí v rámci dialogu vyplněný neverbálními

---

²³ Tamtéž, s. 27.

reakcemi dítěte, obsahem textu jsou otázky, zákazy, výzvy, reakce na předpokládané chování, objevují se známky popisu či vyprávění.

V mnoha situacích se doprovodná komunikace střídá a kombinuje s faktickou komunikací. Pro tyto dialogy jsou typické následující žánry:

- rozhovory při společenských hrách (karty, šachy atp.),
- nákup,
- rozhovory při činnostech manuálních i intelektuálních.

V rámci dialogů se vyskytují rozdíly (např. v pohlaví, věku, vzdělání, odbornosti) projevující se v každém z jmenovaných žánrů.

1.5.2 MONOLOGICKÉ ŽÁNRY

Mohou doprovázet konkrétní činnost související s popisy fungování přístrojů či zařízení, ale také provozování rutinních prací (zejména v domácím prostředí), při kterých zásadním způsobem tematicky neovlivňuje monologický projev. Pro tyto situace jsou typické následující žánry:

- vypravování příhody,
- běh života, vzpomínkové vyprávění,
- popis denních činností,
- výklad odborného problému, referát,
- reprodukce,
- úvod k (odborné) diskusi, rozpravě,
- veřejný projev, přednáška,
- slavnostní oficiální projev,
- kázání.

1.6 RYSY MLUVENÝCH PROJEVŮ

Následující kapitola představí vybrané rysy mluvených projevů formujících lexémy. Výčtem rysy roviny foneticko-fonologické, morfologické, lexikální a syntaktické.

1.6.1 FONETICKO-FONOLOGICKÁ ROVINA

Zvuková podoba zkoumaných textů může být velmi variabilní. V jedné promluvě se mohou střídát pečlivěji vyslovované úseky s úseky velmi rychlými, avšak méně artikulovanými. Dále se může lišit výška hlasu nebo dynamičnost promluvové části. Propojené artikulační jednotky tvoří celek (některé úseky lze pouze naznačit), přičemž právě toto propojení dává mluvenému úseku smysl.

Záznam původních promluv provází mnoho složitostí: mluvčí nejsou pokaždé ve vhodné vzdálenosti od nahrávacího zařízení, mluví současně, během řeči se vykonávají i jiné činnosti, v záznamu jsou slyšitelné doprovodné zvuky. Všemi těmito aspekty je posilována autentičnost obrazu komunikace, ale negativně ovlivňována kvalita záznamu a jeho následné posouzení z hlediska zvukové stavby.

Během mluveného projevu se mohou vyskytnout zvuky těžko ztotožnitelné se standardní jazykovou hláskou. Takovými zvuky jsou např. ráz, hezitační zvuk, neurčitá samohláska a různé asimilace; zaznamenávají se specifickou transkripční značkou. Problematický bývá záznam „různé kvantitativní a kvalitativní varianty vokálů (polodélka, nadměrné prodloužení, zkrácení; užší nebo širší výslovnost), poziční obměny (např. nazalizaci vokálu vznikající v rychlejší řeči jako substituce zániku nosové hlásky před pauzou), poziční prodloužení vokálu před sonorami, mezislovní asimilace a zánik konsonantu na švu slov, některé typy artikulačních asimilací nebo implozivní výslovnost konsonantu na konci slova před pauzou.“²⁴

Dle Krčmové²⁵ podává hláskové složení komunikátů různé informace:

- signalizuje individuálnost mluvčího,

---

²⁴ KRČMOVÁ, M. 2000, s. 120.

²⁵ Tamtéž, s. 120-125.

- zvuk řeči se stává signálem okamžitých emočních stavů mluvčího,
- pravidelné fonetické jevy slouží jako signál odlišnosti jednoho jazyka od druhého,
- v rámci jednoho národního jazyka signalizují zvukové prostředky odlišení jeho různých útvarů,
- zvuková stavba je prostředkem pro diferenciaci jednotlivých pojmenovávacích jednotek jazyka, slov a jejich tvarů.

Dále pracuje se suprasegmentálními prostředky. Zvukové signály slouží k členění souvislého řetězce mluvy na následující jednotky: slova, takty, takové skupiny, výpovědi. Pro tyto účely se užívají prostředky prozodické i prostředky na úrovni hlásek (příp. seskupení hlásek). Konkrétním příkladem může být ráz, změny síly a výšky hlasu (již zmiňované prozodické prostředky), přízvuk v proudu řeči (takt), předložkové spojení s vlastní předložkou nebo promluvový úsek (skupina taktů).

1.6.2 MORFOLOGICKÁ ROVINA

Morfologie postihuje při tvoření nebo flexi slova vždy jeho vnitřní strukturu. Ačkoliv se řídí platnými pravidly konkrétního jazykového systému, podléhají tyto části platným fonologickým zákonitostem, jsou náchylné k modifikacím. „Žádný jazyk ani jazykový útvar není dokonalý, ba naopak, je nedůsledný, nestabilní, obsahuje množství dubletních forem, je stále „v pohybu“ ve smyslu časovém i prostorovém. Přes veškeré unifikační tendence v národních jazycích, obecnou snahu redukovat počet deklinací a koncovek nemluvíme všichni stejně. Flektivní rozdíly mezi jednotlivými teritoriálními útvary českého národního jazyka jsou výsledkem dlouhodobého vývoje jazyka jako celku.“²⁶

Bogoczová si ve svém výzkumu²⁷ všímá následujících příznakových mluvnických jevů:

- územní rozdíly v oblasti gramatické kategorie rodu

---

²⁶ Tamtéž, s. 105.

²⁷ Tamtéž, s. 106-112.

- rozdíl v distribuci koncovek u adjektiv a zájmen ženského rodu
- v případě zájmen vzájemný vliv měkké a tvrdé deklinace, vliv deklinace složené na zájmennou, vyrovnávací tendence v rámci paradigmatu
- komparace skloňování číslovek
- četné morfologizované jevy fonologické povahy v konjugaci sloves

Dále poukazuje na vysokou frekvenci zájmena „ten“ a jeho specifická užití. V běžné řeči může být jeho přítomnost (teoreticky) nežádoucí, avšak nevede ke komunikačním šumům ani nevyžaduje doplnění či objasnění, text je srozumitelný a komunikativní.

1.6.3 LEXIKÁLNÍ ROVINA

Lexikální výrazivo představuje soubor jazykových prostředků jedince nebo společenství uživatelů, v nichž lze pozorovat nejen neutrální slova, ale také slova se specifickým příznakem (např. expresivním, teritoriálním atd.). Volba lexikálních jednotek je také ovlivněna tématem hovoru/promluvy.

V této rovině lze pozorovat speciální jazykové jevy, např.:

- archaismy – zastaralé jazykové prvky
- neologismy – lexikální jednotky vyznačující se novostí
- frazémy – ustálená slovní spojení
- termíny – pojmenování pojmů vědního či technického oboru
- dialektismy – nářeční jazykové prvky
- okazionalismy – pojmenování vznikající příležitostně v procesu tvoření textu pro jedno specifické použití podmíněné kontextem
- regionalismy – oblastní jazykové prvky
- univerbizace – změna víceslovného pojmenování v jednoslovné
- multiverbizace – změna jednoslovného pojmenování ve víceslovné

Dále je možné pozorovat slova s příznaky expresivnosti (vyjadřuje citový, volní a hodnotící vztah jedince k vyjadřované skutečnosti) formou deminutiv (zdrobněliny), dysfemismů (zhrubělá slova) či vulgarismů (sprostá slova), jinak řečeno slova kladně či záporně zbarvená.

V neposlední řadě se při tvorbě slov uplatňují afixální postupy, z nichž výrazně převažuje postup sufixální, a mechanické krácení, typické pro slang. Hlavním „motivem tohoto typu pojmenování je zjednodušené vyjadřování. Z hlediska jazykové utvářenosti je lze členit na slova, která vznikla mechanickým krácením různého typu, nebo na slova, jež se utvářela záměnou původní odvozovací přípony jiným sufixem, popřípadě přidáním frekventované přípony nebo koncovky ke zkrácenému základu a dalšími hláskovými úpravami.“²⁸

1.6.4 SYNTAKTICKÁ ROVINA

Nadcházející odstavce představí některé syntaktické rysy, které se přímo podílejí na syntaktické strukturaci textů a jsou vlastní mluveným projevům, tedy mluvenost, situačnost, partnerské interakční vztahy, komunikační schopnosti a dovednosti mluvčích, v neposlední řadě také paraverbální a neverbální složku komunikace.

Jako první z těchto rysů lze uvést **mluvenost**. Mluvčí nemůže naplánovat linii jednotlivých úseků textu a často ani celkovou linii obsahu což je patrné v dialogickém i v monologickém žánru. V druhém jmenovaném žánru je však obvykle prostor pro delší, souvislejší výpovědi mluvčího, jejichž komplexnost může mít v řeči větší vliv. Ty se uplatňují hlavně v neformální spontánní komunikaci, především při vypravování příhody, vzpomínkovém vyprávění nebo popisu denních činností. Celkově je však situace ovlivňována řečovými schopnosti a vlastnostmi mluvčích nebo jejich psychickými stavy.

Dalším jevem je **situačnost**, jinými slovy vázanost na momentální předmětnou situaci projevu, jež zdůrazňuje vliv prostředí (významný pragmatický činitel) ovlivňujícího mluvený projev v jeho podobě. V mnoha případech doprovodné

---

²⁸ Fic. 2000, s. 101.

komunikace je předmětová situace součástí projevu a bez její znalosti je interpretace vybraného textu náročná.

Partnerské interakční vztahy vystupují zejména při výměně názorů, řešení problémů aj. dialogických žánrech. Strukturu udávají společné znalosti a zkušenosti mluvčích.

Produkce koherentního textu, přiměřené chování v dialogu nebo vytváření ustálených konvenčních jsou rysy závislé na **komunikačních schopnostech a dovednostech mluvčích**. Ačkoliv se uplatňují spíše v monologických žánrech, jsou nepostradatelné i v neformálních situacích (zvláště při vyprávění příhody), závisí na nich vypravěčův úspěch.

Také je třeba zmínit **paraverbální** (zvukovou) **a neverbální složku komunikace** (gestikulace, pohyby těla, mimika, vzdálenost partnerů, jejich vzájemné postavení a pohyb v prostoru). Jednotlivé prostředky se mohou vyskytovat samostatně jako plnohodnotná a nezbytná složka verbálního projevu vybraných dialogických žánrů (verbální část by bez nich byla neúplná, problematicky interpretovatelná; klábosení, výměna názorů) nebo v doprovodné funkci (např. při komunikaci během společenských her a nákupů).

Další syntaktické jevy: křížení syntaktických výpovědních perspektiv na úrovni větných i souvětných vztahů, úseky s útržkovitou, neurovnanou, neuspořádanou, brachylogickou stavbou, dále vsuvky, kladení větných konstrukcí za sebou bez explicitního vyjádření jejich vztahu, paralelizmus ve výstavbě syntaktických konstrukcí (i sousedních replik v dialogu), neobvyklé slovosledné postavení některých slov nebo konstrukcí, subjektivní pořadí v tematicko-rematické výstavbě, aditivní jevy, opravy a dvojí vyjádření, opakování, nedokončování syntaktických konstrukcí, střídání slovesného času ve vyprávění, konstrukce se zájmenem on (von, vono), atd.

2 CHARAKTERISTIKA PROSTŘEDÍ

Abychom lépe porozuměli vybranému tématu, je třeba charakterizovat prostředí dětského domova se školou, a také blíže nahlédnout na děti pobývající v tomto zařízení. Tento text vychází z mé seminární práce.

2.1.1 ŠKOLSKÁ ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ NEBO OCHRANNÉ VÝCHOVY

Podle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, je „účelem zařízení zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Účelem školských zařízení pro preventivně výchovnou péči je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování.“²⁹

Tento zákon dále upřesňuje organizaci výchovně vzdělávací činnosti zařízení či střediska a slouží jako opora pro stanovení vnitřního řádu (více viz kapitola [DDŠ Hamr na Jezeře](#)). Pro žáky, kteří z důvodu závažných poruch chování nemohou plnit povinnou školní docházku v běžných školách, je zřízena při zařízení škola s odpovídajícími programy vzdělávání.

Pro práci s dětmi jsou v zařízení vymezovány dvě skupiny – výchovná (základní skupina v diagnostickém ústavu pro 4-6 dětí, ve výchovném ústavu pro 5-8 dětí) a rodinná (základní skupina v dětském domově pro 6-8 dětí, v dětském domově se školou pro 5-8 dětí), ve kterých se mísí děti různého věku i pohlaví. Dětské domovy se školou zřizují nejméně 2 a nejvíce 6 skupin rodinných, do nichž rozdělují děti podle jejich vzdělávacích, výchovných a zdravotních potřeb.

---

²⁹ Zákon č. 109/2002 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

2.1.2 DĚTSKÝ DOMOV SE ŠKOLOU

Dětský domov se školou (dále jen „DDŠ“) představuje zařízení zajišťující péči o děti s nařízenou ústavní výchovou (se závažnými poruchami chování, s přechodnou či trvalou duševní poruchou vyžadující výchovně léčebnou péči) a s uloženou ochrannou výchovou. Do DDŠ jsou umísťovány zpravidla děti od 6 let až do ukončení povinné školní docházky.

Tato zařízení se mohou vnitřně specializovat³⁰:

- výchovná skupina pro výkon ochranné výchovy
- specializované zařízení pro děti s extrémními poruchami chování
- specializované zařízení s výchovně léčebným režimem

V případě, že se dítě pro pokračující závažné poruchy chování nemůže vzdělávat na střední škole mimo zařízení (nebo pokud neuzavře pracovněprávní vztah), je následně přerazeno do výchovného ústavu.

2.1.3 DDŠ HAMR NA JEZEŘE

DDŠ Hamr na Jezeře neboli „státní školská instituce pro realizaci ústavní výchovy, je příspěvkovou organizací s právní subjektivitou a jeho zřizovatelem je MŠMT ČR. Zařízení vzniklo 1. 9. 1967 a dnem 1. 7. 2003 se podle zákona č. 109/2002 Sb. z rozhodnutí MŠMT změnilo z Dětského výchovného ústavu na Dětský domov se školou o kapacitě 48 dětí.“³¹

Do domova se děti přijímají na základě rozhodnutí soudu, který nařídil ústavní výchovu nebo předběžné opatření (zpravidla dětem ve věku 6-15 let). Výchovný úsek realizuje až 6 rodinných skupin v minimálním počtu 5 dětí a v maximálním počtu 8 dětí. Vzdělávací úsek disponuje maximálně šesti třídami.

Po přijetí do domova probíhá měsíční adaptační doba, během níž je dítě seznámeno s vnitřním řádem, s režimem dne, a celým areálem domova, se všemi

---

³⁰ Charakteristika zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a preventivně výchovné péče, [online]. S. 1.

³¹ *Dětský domov se školou Hamr na Jezeře* [online].

zaměstnanci včetně jejich kompetencí a funkcí. V průběhu tohoto měsíce mu pracovníci věnují zvýšenou pozornost, prostor pro případné individuální rozhovory či dotazy nebo řešení problémů.

Mezi stěžejní povinnosti dětí patří (nejen) svědomité plnění ustanovení vnitřního řádu³², např.:

- dodržovat předpisy a pokyny k ochraně a bezpečnosti a zdraví, s nimiž bylo řádně seznámeno,
- zachovávat pořádek, plnit úkoly vyplývající z denního režimu, účastnit se vyučování, činnosti své rodinné skupiny podle týdenního plánu,
- v prostorách DDS a jeho okolí udržovat čistotu a pořádek, provádět úklid ložnic a heren a dalších určených prostor denně, generální úklid provádět jednou týdně v přesně určeném termínu,
- chovat se slušně v domově i na veřejnosti, být vždy čistě oblečen a upraven, pečovat o své zdraví, dodržovat pravidla osobní hygieny, informovat vychovatele o změnách svého zdravotního stavu,
- zamezit škodám na majetku, nahlásit porušování vnitřního řádu ostatními dětmi.

Dodržování vnitřního řádu včetně aktivního přístupu může být náležitě ohodnoceno, např. prominutí nebo zkrácení opatření za porušení povinností, finanční či věcná odměna, mimořádná návštěva sportovní, kulturní aj. akce, podání návrhu pro navštěvování školy mimo zařízení atd. V průběhu pobytu však nezřídka dochází k útěkům, při nichž pracovníci reagují okamžitým nahlášením útěku PČR, dále rodičům a nejbližší pracovní den také příslušnému pracovníkovi OSPOD (z místa bydliště dítěte). Po záchytu provede přebírající vychovatel kontrolu zdravotního stavu (oděrky, modřiny, vpichy apod.), ošacení a osobních věcí. Při podezření provede po následném návratu do domova test na přítomnost drog nebo alkoholu. Návrat se ohlásí místnímu oddělení PČR, rodičům a sociálnímu pracovníkovi. První a druhý útěk je

---

³² *Vnitřní řád* [online]. S. 30.

postižen 7 dny bez nároku na výhody, třetí a veškeré následující útky 10 dny bez výhod.

K ukončení pobytu může dojít na základě³³:

- dosažení zletilosti,
- soudního rozhodnutí o zrušení ústavní výchovy,
- rozhodnutí ředitele o podmíněném ubytování mimo DDŠ.

2.1.4 OHROŽENÉ DĚTI

Pojem *ohrožené děti* specifikuje skupiny, jejichž vzdělání do značné míry sužují negativní vlivy a s nimiž se lze v DDŠ nejčastěji setkat. Dle Prokopa³⁴ existují tyto ohrožené skupiny:

- Obecně děti z horšího sociálního prostředí.
- Děti, jejichž rodiče mají nižší příjem/majetek, ale třeba také menší sociální kapitál.
- Děti, které zůstanou na druhém stupni po odchodech na víceletá gymnázia a na tzv. „zbytkových školách“ s nízkým sociálním statutem.
- Děti, které mají nestabilní bydlení či bydlí na ubytovnách a v azylových domech.
- Děti z regionů s vysokou mírou exekucí a sociálními problémy, kde je výrazně vyšší neúspěšnost ve vzdělání.
- Děti z chudých a vyloučených rodin.
- Romské děti a děti s odlišným mateřským jazykem, které doplácují na pokračující existenci segregovaných škol.

Sociální prostředí má významný vliv na determinaci postoje k důležitosti vzdělávání u dětí i dospělých. V souvislosti s tím může dojít k omezení sociální

---

³³ Tamtéž, s. 10.

³⁴ PROKOP et. al. 2020, s. 1.

integrace dětí i dospělých do většinové společnosti. Prokop dále uvádí, že původ dítěte se odráží v jeho životní úspěšnosti.

V regionech s vysokou mírou exekucí se vyskytují problémy v podobě předčasných odchodů ze základních i středních škol, dále propadání a vysoká absence. Tyto body se odvíjí nejen od exekuce, ale také bytové nouze. Takto postižené rodiny se často stěhují, což vede k vyšší frekvenci střídání škol způsobující zvýšení stresu působícího na žáka a znesnadňuje proces výchovy. Např. v obcích s rozšířenou působností vysvětlují tyto potíže 46 % vzdělávací neúspěšnosti. V některých regionech je exekucí postiženo více než 30 % rodičů a devátý ročník základní školy nedokončuje přes 10 % žáků.

Jak již bylo naznačeno v předešlém odstavci, u dětí žijících v chudých a vyloučených rodinách způsobuje časté stěhování, zvýšené riziko nárustu potíží ve škole – jsou častěji nemocné a zameškávají mnoho hodin. Přebývání v azylových domech nebo ubytovnách je nemálo spojováno s rizikem vzniku sociopatologických jevů (závislosti, kriminalita).

Ve vyloučených lokalitách se v komunikačním procesu využívají odlišné jazykové kódy a děti tak obvykle nastupují do základních škol „s omezenou znalostí českého jazyka. Převažující většinu obyvatel sociálně vyloučených lokalit tvoří Romové. Většina romských rodin ve vyloučených lokalitách nehovoří romsky. Romštinu používají spíše výjimečně, neboť byla nahrazena češtinou, avšak v její neúplné podobě. Znalost češtiny je u takových dětí oproti dětem z většinové společnosti obvykle nižší zejména v jazykových rovinách lexikálně-sémantické a pragmatické.“³⁵

V Česku nadále existuje 80 segregovaných škol navštěvovaných převážně romskými dětmi. V případě některých obcí je segregace cílená, jindy je tento problém tiše ignorován místními aktéry.

---

³⁵ GREGER, SIMONOVÁ a STRAKOVÁ. 2015, s. 18.

3 CHARAKTERISTIKA LEXIKONU

Nový encyklopedický slovník češtiny charakterizuje pojem *lexikon* třemi způsoby³⁶:

- strukturovaný soubor všech lexémů (určitého) jazyka; centrální jazykový subsystém,
- v transformační generativní gramatice a v kognitivní lingvistice souhrn lexikálních jednotek uložený v lidském mozku,
- synonymum pro slovník ve smyslu lexikografického díla.

Strukturovaným souborem všech lexémů se více zabývá lexikografie. Jednotlivé lexémy jsou mnohdy různorodé a provázané dílčími vztahy (jsou to vztahy formální, významové nebo formálně-významové). V případě řazení jednotek se setkáme s menší mírou vnitřní uspořádanosti, nelze tak mluvit přímo o systému, nýbrž pouze o systémovosti. Souběžně se tento centrální jazykový subsystém označuje pojmem *slovní zásoba*, jehož celonárodní „počet jednotek není v žádném jazyce exaktně zjistitelný. Orientační představu podávají slovníky (např. Příruční slovník jazyka českého, Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost nebo Slovník spisovné češtiny). Proměny jsou ovlivňovány faktory: mimojazykovými, psychickými, jazykovými, přičemž tyto změny mohou probíhat tvořením nových slov, významovými posuny, vznikem ustálených slovních spojení, přejímáním cizích slov nebo zánikem slov. Vývojové procesy nevedou jen ke vzniku a zániku lexikálních jednotek, ale též k proměnlivosti jejich příznakovosti.“³⁷

Fic na základě jazykové dynamiky uvnitř společenství uživatelů národního jazyka rozlišuje slovní zásobu na „lexikon přináležející k reprezentativnímu spisovnému jazyku a lexikon nespisovných jazykových útvarů nebo poloútvárů nářečních, tj. teritoriálních a sociálních dialektů.“³⁸

---

³⁶ Zdeňka Hladká (2017): LEXIKON. In: Nový encyklopedický slovník češtiny. [online].

³⁷ Tamtéž.

³⁸ FIC. 2000, s. 91.

Pakliže se zaměříme na povahu a složení lexikonu, můžeme na tyto dva jevy v rámci obecného přehledu dle Čermáka³⁹ pohlížet z následujících sedmi aspektů.

1. **Složení** – lexikon je tvořen ustálenými lexémy, tvořícími hlavní část jazykového systému (*langue*) nebo jako součást neustálené proměnlivé mluvy (*parole*). Lze se setkat s lexémy, které mají denotát (obecné názvy – *apelativa*), ovšem i takovými, jež denotát nemají (vlastní názvy – *propria*, která se dále dělí na *antroponyma* a *toponyma*). Rozdíl mezi *proprii* a *apelativy* je v závislosti na užití abecedě obvykle zřejmý (latinka užívá pro *propria* zpravidla velká první písmena).
2. **Procesuálnost (podle směru sledovaného vztahu mezi formou lexému a jeho významem)** – na lexikon lze nahlížet z hlediska významu (*onomaziologicky*) nebo z hlediska formy (*sémaziologicky*). Nejčastěji se uplatňuje při analýze textů přístup *sémaziologický* (snaha o dešifraci – co konkrétní slovo znamená), v opačném případě hledáme vhodnou formu (volba synonyma, hledání cizojazyčného slova). Typickým příkladem *onomaziologického* postupu je *tezaurus* (od významu k formě).
3. **Vztah teorie a praxe** – teoretickým směrem ubíraná *lexikologie* je východiskem pro praktickou a aplikativní *lexikografii* (neboli slovníkářství). Tento vztah ovšem není přímočarý ani jednostranný. „Ve skutečnosti se mnoho poznatků původně praktických, vynucených slovníkovou deskripcí, později stává i součástí lexikografické teorie. Pohledů na souvztažnost obojího je však více. Aplikací lexikografických je obecně tolik, kolik jich vyvolá praktická potřeba a vzhledem k nákladnosti lexikografických projektů i reálné možnosti.“⁴⁰
4. **Rozsah sledovaných lexikálních dat a šíře spektra jejich uživatelů** – z tohoto hlediska vymezujeme *lexikon obecný* (tuto část zná a ovládá většina uživatelů patřičného jazyka) a *lexikon terminologický* (zahrnuje všechny termíny všech oborů a oblastí ovládaných výlučně specialisty). Ve skutečnosti platí, že neexistuje žádný obecný lexikon, který by byl společný pro všechny uživatele jazyka. Stranou však

---

³⁹ ČERMÁK. 2010, s. 12-14.

⁴⁰ Tamtéž, s. 13.

zůstává *lexikon dialektový*, obsahující variety obecného (lexémy se vzájemně překrývají v modifikovaných podobách nebo se vyskytují samostatně).

5. **Vztah k (fiktivní či skutečné) realitě** – každý lexém představuje znak, jehož „typů je víc druhů, podle toho, jak svůj objekt označuje a jaký má k němu vztah: může na něj především různým způsobem *ukazovat* – a pak je **indexem** (zvláště pronomina a propria), nebo ho nějak *napodobovat* – a pak je **ikonem** (jen onomatopoeia), anebo jasný vztah ke svému objektu nemá žádný – a pak je **symbolem** (většina lexémů).“⁴¹
6. **Kombinatorika** – zohledňuje kombinaci lexémů (v textu) s jinými. Tyto kombinace vznikají dle pravidel gramatických a sémantických jsou v ambivalentním postoji – ustálené a neustálené, pravidelné a nepravidelné. Kombinatoricky pravidelné lexémy zahrnují běžné textové i systémové kombinace (platí obojí pravidla), nepravidelné lexémy představují v textu metaforické kombinace, v systému pak frazémy a idiomy.
7. **Časová povaha (vztah k době svého užití, popř. vzniku)** – z tohoto hlediska je mnoho obecných lexémů živých a užívaných (*synchronních*), avšak „každý jazyk má svou historii, minulost, kdy existovaly lexémy historicky příznakové (*diachronní*). Souvztažnost dnešních a minulých je individuálně různá.“⁴² V začátcích užívání slova (v daném jazyce) mluvíme o *etymologii*, ve vztahu k minulosti užíváme pro historicky příznaková slova termín *archaismy*, opačným směrem (ve vztahu k budoucnosti) užíváme pro nová slova termín *neologismy*.

---

⁴¹ Tamtéž, s. 13-14.

⁴² Tamtéž, s. 14.

4 VLASTNÍ ANALÝZA JEDNOTLIVÝCH PROMLUV

Původně měla být součástí teoretické části práce kapitola stručně popisující vybrané poruchy chování a učení, zejména ty z nich, jež byly žákům z DDŠ diagnostikovány. Všechny ale nemají přímý vliv na jejich vyjadřování, proto budou poruchy související s jazykovým projevem představeny ve stručné charakteristice jednotlivých respondentů/ek včetně nejvýznamnějších osobnostních rysů a příčin vedoucích k umístění do ústavu. Z důvodu ochrany osobních údajů označují respondenty písmena A-I, veškeré osobní údaje a zdroje informací uvedených v charakteristice jsou uloženy u autorky.

Jak již bylo zmíněno v metodách práce, v prosinci roku 2022 proběhl s respondenty rozhovor, realizovaný pracovníci ústavu v prostorách zařízení, na téma *Co tě baví ve škole?*, přičemž šlo o nepřipravený projev v neformálním prostředí. Rozhovor byl řízen pracovníci, která pokládala žákům vedle základní otázky také otázky doprovodné, nutné k získání jazykového vzorku. Výsledná data byla zaslána autorce k přepisu a následné analýze. Samotný přepis byl mnohdy ztížen nejen rušivými zvuky v pozadí nahrávek (ale také výslovností žáků), kvůli čemuž jsou v některých místech vyznačeny nesrozumitelné úseky.

S ohledem na téma očekáváme slovní zásobu zaměřenou na oborová specifika (např. matematické termíny apod.). V některých rozhovorech se žáci odklánějí od základního tématu, což je opět korigováno pracovníci ústavu.

Obyčejně je možné sledovat také mimiku a gestiku respondentů, avšak z výše zmíněných důvodů tato oblast analyzována není.

S ohledem na hlavní zkoumanou jazykovou rovinu byla dodržována následující **pravidla přepisu:**

- slova s nespisovnou výslovností zvýrazněna – **slovo**
- parazitická slova podtržena rovnou čarou – slovo
- nespisovné výrazy vyznačené kurzívou – *slovo*
- zkomolené začátky slov včetně následných oprav a slova se nadbytečně opakující v replice podtržena přerušovanou čarou – slovo

- hezitační zvuk – @
- výrazná pauza – □
- nesrozumitelný úsek – .....
- pro zachování kompletní anonymity nahrazují písmena XY (ženy) a XZ (muži) jména učitelů/ek
- V – vychovatel
- CH – chovanec

4.1 KRITÉRIA ZKOUMÁNÍ JAZYKOVÉHO MATERIÁLU

Fonetické prepisy budeme zkoumat především ze tří rovin – hláskoslovné, morfologické, lexikální a částečně syntaktické, která však bude po vzoru Málkové (2013) zahrnuta do *dalších jevů*.

Hláskoslovná rovina se bude zabývat správnou výslovností jazykových prostředků.

Na dodržování spisovných koncovek u substantiv s adjektivy a používání slovesného podmiňovacího způsobu se zaměří rovina morfologická.

Slovní zásobu z hlediska užívání okazionalismů, univerbizace či cizích slov a jiných lexikálních zajímavostí postihne stejnojmenná rovina.

Další jevy zachytí zvláštnosti nesouvisející s předešlými rovinami. Vzhledem ke způsobu prepisování rozhovorů se zaměříme na přítomnost hezitačních zvuků, výrazných pauz, parazitních slov a opakujících se výrazů, a v souvislosti se syntaxí na nejzásadnější a nejsnadněji zjiřitelné odchylky.

4.2 RESPONDENT A

Chlapec, 12 let. Umístěn do zařízení kvůli nerespektování autorit (zejména matky, otec se o syna nezajímá), krádežím, toulání, útěkům z domova, experimentování s alkoholem, značné agresivitě, skupinové delikvenci a záškoláctví.

Chlapci byla diagnostikována porucha pozornosti s hyperaktivitou (ADHD), dysortografie (porucha pravopisu) a dyslexie (porucha čtení). Zejména při čtení se

výrazně projevuje netrpělivost a těkavá pozornost – v některých případech využívá okénko (speciální pomůcka). Při činnostech různého druhu se střídá soustředěná práce s negativismem a vztekáním.

V průběhu rozhovoru využívá spíše kratší odpovědi, v delších výpovědích se často zadržává, opakuje jednotlivá slova či skupiny slov. Klade menší důraz na přesnou výslovnost. Projev mnohdy působí, jako by obtížně hledal odpovědi na otázky, správné pojmy.

4.2.1 HLÁSKOSLOVNÁ ROVINA

Typický jev postihující mluvený projev respondenta spočívá ve vypouštění konsonantů. Na začátku slov dochází k vypouštění konsonantu *j* (*eště, méno, sem*). V případě tvaru *sem* se však jedná o spisovný jev. Pakliže by respondent vyslovoval celý tvar *jsem*, považovali bychom to za hyperkorektní formu výslovnosti. Vzhledem k tomu, že nedochází ke střídání formy *sem* – *jsem*, nebudeme tuto změnu u nadcházejících hláskoslovných rozborů uvádět.

Vypouštění souhlásek *ch* (*ci*), *k* (*dyž*) a *n* (*evim*) spatřujeme ojediněle. Uprostřed slov zjišťujeme chybějící *l* (*byy, kuičky, tustějšího, zeenyho, nikoas, děal, uděal, angičtina*), *h* (*takle*), *k* (*taže*), *v* (*takoej*), *d'* (*teka*), *r* (*postě*) a totéž na konci slov: *t* (*říc*), *m* (*poto*), *l* (*vystřih*). V některých případech dochází v souvislosti s nedbalou výslovností k vypouštění dvou konsonantů bez ohledu na jejich pozici, tzn. zda stojí vedle sebe (*jesi*) nebo ne (*nománě, vasně, paní čelka*), dále také ke kombinaci vypouštění konsonantu i vokálu zároveň (*pstě*). Další patrná změna souhlásek je ve slovech *brastně* (*vl* → *br*), *ave* (*l* → *v*), *tejka* (*d'* → *j*), *taji* (*d* → *j*) či změna s vypuštěním současně (*dy* → *j*) ve slově *tajtoho*. Až na první změnu se střetáváme především s proměnou *d* → *j*.

Příznačné je také úžení *é* → *í/ý* v adjektivech (*rodinný vztahy, to už máme rozdělaný, takový ty strapatý kuičky, vyráběl toho to zeenyho*). Zároveň v koncovkách adjektiv deklinace složené dochází k diftongizaci *ý* → *ej* (*žádnej, nákej, takoej, odmotanej*).

Současně nalézáme doklady zániku dlouhého vokálu *í* ve slovesech zajímat a nezajímat přítomného času (rodová příslušnost není v tomto případně podstatná), respondent zkracuje slovesa zajímat a nezajímat na tvar *zajmá* a *nezajmá*.

V projevu chlapce zachycujeme krácení vokálu *í/ý* nejčastěji u slovesa *nevím*, méně frekventovaně u sloves *nenávidím*, *vystřih* a adjektiva *ňáky*. Dále lze pozorovat používání dlouhého vokálu *á*, který vznikl stažením dvou slabik s intervokalickým -j- (*ňáky*, *ňák*, *ňákej*). V jednom případě dochází k nedokončení příslovce vlastně, v němž zároveň došlo k vypuštění konsonantu *l* (*to tam taky máme vast*).

4.2.2 MORFOLOGICKÁ ROVINA

Při zkoumání morfoloické roviny odhalujeme nahrazení spisovné koncovky -é obecně českou koncovkou -ý u adjektiv deklinace složené tvrdé (*rodinný vztahy*, *to už máme rozdělaný*, *to tam taky máme*, *takový ty střapatý kuičky*, *toho to zeenyho*). U téhož typu adjektiv sledujeme diftongizaci *ý* → *ej* (*žádněj předmět*, *jesi mi ňákej zajmá*, *strom jakože takoej*, *stroměček odmotanej*). V případě deverbativního adjektiva odmotaný nevhodně užívá předponu *od-* namísto *ob-* (*stroměček odmotanej bav @ vlnou*).

U zájmen demonstrativních dochází k chybnému vyslovování tvarů (*taji z toho*, *z tajtoho no*). Stejně tak je tomu v případě hovorové varianty zájmena *teď* – *teďka* (*tejka tam pstě vyrábíme*). Osobní zájmeno *já* užívá respondent v akuzativu pouze ve zkrácené formě (*mě baví*, *mě nezajmá*, *zajmá mě*), v jednom případě používá pro akuzativ dativní formu (*jesi mi⁴³ ňákej zajmá*). V instrumentálu substantiva jablíčka zaznamenáváme unifikační koncovku *-ma* v instrumentálu substantiva (*s jablíčkama*).

Střetáváme se s příklady rodové rozkolísanosti v rámci větného celku (*ty slovíčka*) – správně *ta slovíčka*, ale také na úrovni otázka – odpověď. Tazatelka položila chlapci otázku: *co výtvarná činnost*, (výtvarná činnost je rodu ženského) na niž odpověděl: *jo ta je to tam taky máme* (užívá dvakrát ukazovací zájmeno, jednou ve správném tvaru, posléze v chybném).

---

⁴³ Záměna tvaru dativu a akuzativu je typická pro jihočeské dialekty, ale vzhledem původu mluvčích (Liberecký a Ústecký kraj) jde o neznalost.

Mnohem frekventovaněji však dochází ke střídání singuláru s plurálem, např. v replice: *tejka tam pstě vyrábíme tejka tam tejka já tam dodělávám strom jakože takovej s jablíčkama to ale to už máme hodně dlouho to už máme rozdělaný*, hovoří nejprve o plurálním celku, přechází na singulární *já*, a poté se opět navrácí do plurálního celku. Tento jev je opět pozorovatelný na úrovni otázka – odpověď viz následující ukázka:

V: *a v občanský výchově berete co*

CH: *ted'ka*

V: *hm*

CH: *@ ted'ka tam beru já tam beru rodinu*

Stejně tak spatřujeme v reakci na položený dotaz nevyhovující pád (otázka v akuzativu, odpověď v nominativu):

V: *co tam eště máte za předměty jiný*

CH: *matematika*

Pokud tedy chlapec nehovořil o předmětu zvaném matematik (zamítnuto ze strany pracovníků), považujeme tento jev za chybný.

Příkladem *protože bysem se chtěl jednou podívat do anglie* dokládáme přítomnost nespisovného tvaru podmiňovacího způsobu.

4.2.3 LEXIKÁLNÍ ROVINA

V souladu se zadaným tématem (Co tě baví ve škole?) očekáváme výskyt názvů předmětů, případně oborových termínů. Dokladem jsou výrazy jako *tělocvik, angličtina, matematika/matika, čeština, přírodopis, občanská výchova*. U některých předmětů je znatelná širší slovní zásoba, např.: *tělocvik (fotbal, univerbizát vybika), občanská výchova (rodina, rodinný vztahy)* a v případě *angličtiny* (deminutivum *slovíčka*) se setkáváme ještě s názvy místními (*anglie, londýn*).

Značná část rozhovoru se týká výtvarné činnosti, ačkoliv ji dotazovaný přímo nezmínil. Vzhledem k době pořizování nahrávek jsou Vánoce ústředním motivem, proto zaznamenáváme slovní zásobu orientovanou tímto směrem (*vánoční ozdoba, stromeček, věnec, sobík, vánoce*).

Setkáváme se zde i s vlastními jmény (*grinč, nikoas*) a s deminutivou propriet (daneček, danda).

Pro nás je zajímavý plurál substantiva *podesta* (*podest*), vyřčený při hledání výrazu *karton* (vyplývá z kontextu), ve významu výrobní materiál pro vánoční ozdobu.

4.2.4 DALŠÍ JEVY

Vzhledem k charakteru nahrávek pro nás nemá smysl popisovat syntaktickou rovinu, která je v analyzovaných komunikátech maximálně zjednodušená. Vymezení hranice výpovědi je mnohdy obtížné.

Střetáváme se s nefunkčním zvukem *brr* (*zajmá mě u rodiny* □ *brr zajmá ne brastně já ani nevim*), hezitačního zvuku a výrazných pauz zejména ve chvílích, během nichž respondent hledal příčné pojmy (*byl to stromeček odmotanej* □ *bav @ vlnou* □ *a a prstě, martin vyráběl vasně* □ *@ věnec*).

Přepis obsahuje četné množství parazitických výrazů, 7x *jakože* (*no jakože mě nezajmá*), 12x *no* (*no mě baví; no jakože byl to stromeček*), 4x *to* (*vánoční ozdobu na to do školy*), 4x *prostě*⁴⁴ (*a pště ještě tam byy*), 3x *jo* (...češtinu jo přírodopis...) a další, alespoň dvakrát zaznamenané: *ten, ty, ta, jakože, vlastně*.

Z hlediska nadužívání výrazů jsou nejčastěji pozorovatelné varianty ukazovacího zájmena *to* (*to nevim eště, to ale to už máme hodně dlouho to už máme rozdělaný, to do školy, to méno*) je patrná napříč celým rozhovorem, formy *ten* (*ten tělocvik*), *ta* (*ta angličtina*), *ty* (*ty vybiky*) nebo *tu* (*tu soutěž*) nejsou příliš frekventované (2x, forma *tu* 3x v témže kontextu). Obdobně četně v rozhovoru stojí příslovce *tam* (*tam máme, já tam беру rodinu, já tam dodělávám*).

4.3 RESPONDENT B

Chlapec, 13 let. Nařízena ústavní výchova pro agresivní chování a výchovné problémy. Časté stěhování, nedostatečná a špatná péče způsobily silné afekty,

---

⁴⁴ Uvádíme základní tvar, protože příklady prošly hláskovou změnou, přesto se stále jedná o parazitický výraz.

znásobily agresivitu a vedly k vyhrožování sourozencům a jejich napadání. Chlapec je netrpělivý a v případě vnitřního rozladění agresivní, výbušný a sprostý na učitele.

Dysortografie, některé chyby však pramení z nepozornosti, dyspraxie (specifická vývojová porucha motorické funkce) v oblasti jemné motoriky, dysgrafie (porucha psaní), používá pouze tiskací písmo, logopedické obtíže spočívající v problematickém vyslovování některých souhlásek.

Mnohdy až zběsilý projev vede k rychlejšímu vyslovování slov nežli promyšlení sdělovaného obsahu. Poměrně jasně a zřetelně intonuje, odděluje věty. Během delší promluvy zpomalí tempo, posléze se však navrácí k tempu původnímu.

4.3.1 HLÁSKOSLOVNÁ ROVINA

V hláskoslovné rovině je v největší míře zastoupeno vypouštění konsonantů. Na začátku slov šlo především o konsonant *j* (*eště, menuje, dou*), dále *k* (*dyž*) a jedenkrát *v* (*zpomenout*). Uvnitř slov došlo k vypouštění konsonantu *l* (*kiometrů, zomenina, umřea, nevyšo*), znovu *k* (*taže*), *t* (*vlasně, kerýho, mršnej, sopách*), *h* (*takle, někýo*), minimálně *d* (*stovacet*) a *s* (*resucitace*). Nejčastěji vypouštěným koncovým konsonantem je *t* (*fak, šes*), následuje *l* (*čet, řek*). Také se v souvislosti s nedbalou výslovností objevilo vypouštění skupin hlásek v různých pozicích (*vsně, ptže*). Nacházíme doklad zkomoleného slovesa spočívat (*spočuje*).

V adjektivech je patrná změna spisovného *é* → *ý*, někdy za přítomnosti výše zmíněného krácení (*míčový hry, v osmý, návykový látky, to je jako fak hnusný, táta kerýho zabili, bojový školy, v rodinný tý, nechtěli poprvý vzít, někýho hlídače na každým druhým, štvrtým, pátým, šestým*).

Dále se projevuje diftongizace *ý* → *ej* u sloves (*bavěj, bolejš, jistěj*), adjektiv (*minulejš, celej, hubenejš, mršnej, rodinnejš*), a právě jednoho zájmena (*ktorej*) a příslovce (*tejdě*).

Rovněž v projevu vystupuje krácení dlouhých vokálů, zejména *í/ý* (*pobirali, třetím, musím, každým, druhým, štvrtým, pátým, šestým*), jedenkrát *á* (*mam*). Zároveň lze doložit monoftongizaci diftongu *ě* → *e* (*me, mel, zemepis*), redukci koncového vokálu (*opisujem*) a přítomnost protetického *v* (*vo klukovi*).

4.3.2 MORFOLOGICKÁ ROVINA

V přepisu bylo zájmeno *ty* chybně užito ve spojení se substantivem středního rodu (*no asi cigára ty taky*). Chybnou koncovku *-o* užívá respondent ve slovesu *bylo*, jelikož podmětem je podstatné jméno *resuscitace* rodu ženského čísla jednotného (*na prvním bylo resucitace*), k téže chybě dochází znovu ve slovesu *bylo* vedle podstatného jména *den* rodu mužského v čísle jednotném (*dyž bylo den vybírání do škol*).

Vedle nadměrného užívání ukazovacích zájmen spatřujeme četné užívání (15x) příslovce *tam* (*tam mě bavěj savci, tam bylo šes stanovišť, tam vlasně jenom píšeme, taže ho tam jenom odevzdali, oni ho tam jakoby nechtěli, pak ho tam vzali, já tam za ty dva roky taky chci jít*).

Se zájmenem *já* se střetáváme především v akuzativu v jeho zkrácené formě (*tam mě bavěj savci, když me pak bolejš svaly, matika mě baví*), v dativu užívá zkrácený tvar *mi* (*tedka mi nejdou rovnice*), jednou používá pro akuzativ dativní formu (*zaujal mi tam gepard*). Ojedinelý výskyt opět poukazuje na neznalost.

Dochází k úženi koncovky *é* → *ý* u adjektiv, pronomina a numerálie (*míčový hry, v osmý, poprvý, návykový látky, to je jako fak hnusný, táta kerýho zabili, bojový školy, v rodinný tý, nechtěli poprvý vzít, někýho hlídače*) a *é* → *y* u numerálií (*druhým, štvrtým, pátým, šestým*), dále s diftongizací koncovky *ý* → *ej* u sloves *bolet, bavit* (*bolejš, bavěj*), zájmena *který* (*kterejš*), substantiva *týden* (*tejšden*) a adjektiv deklinace složené tvrdé (*minulejš, celej, hubenejš, mršnej, jistejš*).

Dokládáme také kolísání pádů, např. v úseku *paní čelka s s paní čelkou nás všechno probírala* nominativ přechází v instrumentál a akuzativ. Poslední část může reprezentovat nominativ či pokračovat v akuzativu. Tvar osobního zájmena *my* je zde rovněž použit nevhodně. Patrné je také střídání singuláru s plurálem (*on si strašně teda přál bejt přál do těch bojový školy jít*).

Ojedinele nalézáme unifikační koncovku *-ma* v instrumentálu substantiva *záda* (*se žádama*) a nespisovný kondicionálový tvar (*bysem*).

4.3.3 LEXIKÁLNÍ ROVINA

Ve výčtu předmětů (*přírodopis, tělocvik, matika, čeština, němčina, zeměpis, hudebka, informatika*) spatřujeme zkratku *vzdr – výchova ke zdraví*, kterou mluvčí v rámci ekonomičnosti jazyka užil hned dvakrát. Slovní zásoba se znovu váže oborům, *přírodopis (savci, kočkovité šelmy, gepard, suchozemský savec), tělocvik (míčový hry, fotbal), matika (rovnice), výchova ke zdraví (drogy, návykové látky, sníženost plodnosti, alkohol, cigára, na kafi, resuscitace, popálenina, otevřená zomenina, kóma, zotavovací poloha)*.

Respondent nás krátce seznamuje s dějem jmenované knihy *hraničářův učeň čarodej na severu* a v této souvislosti slovní zásoba zahrnuje následující příklady: *bojovou školu, hraničářství, království, léno*, dále využívá názvy místní (*redmont*) a vlastní jména (*arnon, halt, vil*).

Ve finální části projevu nás respondent dostává k profesi příslušníka bezpečnostních složek, pro něž užívá nespisovné trojnásobné označení pro *policajta*, dále se opírá o profesi *hlídače*. Celkově zachycujeme tři nespisovná slova – *cigára, kafe, policajt* a trojí výskyt příslovce *strašně* s expresivním příznakem. Další odchylkou je částice *jo* (9x) a okrajově příslovce *teda* (2x).

4.3.4 DALŠÍ JEVY

V porovnání s nízkým výskytem hezitačních zvuků shledávám u syntaktické roviny vyšší množství výrazných pauz.

V následujících dokladech uvedeme příklady nadbytečného užívání zájmen: *ty míčový hry; jo to mě baví to máme i jednu hodinu tejdně; dyž sem to čet no tak to je asi hrůza; to je jako fak hnusný; ten se o něj postaral; za ty dva roky*. Zájmeno *to* se v projevu objevilo až 25x, v menším množství zájmena *ty* (3x), *ten* (2x) a *tu, tý, ta* pouze 1x.

V projevu se čteně objevují parazitická slova: 13x *no* (*no asi cigára, no to jo*), 8x *tak* (*tak no takže; tak dyž sem to čet no tak to je asi hrůza*), 7x *jo* (*to bylo □ jo hm*), 7x *asi* (*v tom vzdr ne asi*) a dalšími: *třeba, takže, vlastně, jakože, jakoby, jako*.

4.4 RESPONDENT C

Chlapec, 14 let. Důvody pro umístění do zařízení byly především exogenního charakteru – ztráta bytových podmínek u otce (matka od rodiny odešla) a nedostatečná péče. Otec opakovaně sliboval zajištění bytových podmínek, bezvýsledně, což vedlo současně s nedostatečnou péčí k prohloubení výchovných problémů a způsobilo silné afekty, při nichž je chlapec nebezpečný sobě i svému okolí.

V případě tohoto respondenta nejsou příliš problematické samotné poruchy oproti dosažené úrovni vzdělání. Chlapcovy znalosti jsou napříč všemi předměty výrazně nedostačující a neodpovídají ani dřívějším požadavkům praktické školy. Píše velmi pomalu, při čtení spíše slabikuje a často zadržává, má chabou slovní zásobu, obtížně formuluje myšlenky, příliš nerozumí čtenému textu (je nutné dovysvětlení).

Projev působí, jako by měl respondent tzv. „líný jazyk“ a příliš nepřemýšlel nad odpovědí nebo nerozuměl obsahu rozhovoru či významu slov, která používá (při otázce týkající se jmenování oblíbených zimních sportů odpovídal letními sporty).

4.4.1 HLÁSKOSLOVNÁ ROVINA

Pro projev respondenta je typické vypouštění konsonantu *k* (*dyž*), *d* (*řepy*) a skupiny *vž* (*dycky*) na začátku slov a konsonant *l* uvnitř (*minue*, *uděám*, *děám*, *uděat*) i na konci slov (*neuhád*). Ke změně měkkého konsonantu *č* → *š* dochází v substantivu *čtyrka* (*štyrku*). Dochází k vypuštění vokálu *o* (*prtože*), změnu *o* → *a* (*výtvary*) a nedbalou výslovnost ve slovech způsobenou vypuštěním více hlásek (*nomae*, *prže*).

V přepisu zjišťujeme také krácení vokálu *í* (*bavi*, *vyrábim*, *neumim*, *nerozumim*, *nevim*, *kreslim*, *nakreslim*), zánik téhož vokálu ve slovesu *zajmá*, adjektivu *zajímavý* a na konci slovesa *dělaj*.

Znovu se projevila změna spisovné koncovky *é* → *ý* (*takový zajímavý výtvary*, *ňáký látky takový*, *děám vybarvený*), zřídka diftongizaci *ý* → *ej* (*nebavěj*, *prej*), změnu spisovné koncovky sloves *i* → *u* (*sportuju*, *maluju*), monoftongizaci diftongu *ě* → *e* (*tělocvik me bavi*).

V neposlední řadě nacházíme doklady používání dlouhého vokálu *á* v místě stažení slabik v okolí intervokalického -j- (*ňáký*, *ňákýho*).

4.4.2 MORFOLOGICKÁ ROVINA

V koncovkách zřídka narazíme diftongizaci $y \rightarrow ej$, např. u slovesa *nebavit* (*nebavěj*) nebo částice *prý* (*tam prej dyž se potopíš*). Vyšší výskyt zaznamenává úžení koncovky $e \rightarrow y$ u adjektiv deklinace složené tvrdé (*takový zajímavý výtvary, náký látky takový*).

Kolísání rodu v přepisu objevujeme ojediněle, přesto zásadně ovlivňuje sdělení vzhledem k mužskému pohlaví respondenta (*s papírem děám ráda hvězdičky*) – v tomto případě považuji za nutné poukázat na fakt, že se k tomuto pohlaví dotazovaný skutečně hlásí. S daným jevem se setkáváme ještě v chybném užití rodu ukazovacího zájmena (*nebaví mě jako to dějepis*).

U zájmena *já* dochází k užití pouze v akuzativu, přičemž 7x ve zkrácené podobě *mě* (*pak mě baví výtvarka, nebaví mě jako to dějepis*) a 4x chybně v podobě tvaru 3. pádu *mi* (*a pak mi nebaví fyzika, zajmá mi ta voda*), v tomto případě je, vzhledem k sedminásobnému výskytu *mě* v akuzativu, důvodem použití opět neznalost. Záporné zájmeno *nikdy* je zde chybně užito namísto neurčitého zájmena *někdy* (*ano na hřišti a nikdy si dáme fotbal*).

Dále zjišťujeme opět jeden chybný tvar podmiňovacího způsobu (*chtěl bysem*).

Ve slovesech první osoby času přítomného se projevuje hovorová koncovka *-u*, která však není považována za chybnou (*maluju, sportuju*).

4.4.3 LEXIKÁLNÍ ROVINA

Lexémy *tělocvik* (*fotbal, basket, kliky, (d)řepy, vybika, hokej, běhání, zimní sporty, energie*), *dějepis* (*baroko*), *výtvarka* (*hvězdičky, stromečky, předloha*) – v případě výtvarné výchovy musíme mít stále na paměti, že nahrávky byly pořízeny v prosinci, *chemie* (*látky, benzín, bomby*), *fyzika* (*jednotky*).

V případě, že si respondent nebyl schopen vybavit nějaký konkrétní pojem, užil k vyplnění prostoru *jak se to říká*.

Zajímavý úkaz představuje substantivum plurálu *výtvary*. Pro tento tvar můžeme užít dvojí vysvětlení. První vysvětlení pracuje s myšlenkou, že byl při vyslovování

mluvčí ovlivněn pojmenováním *výtvarka* vyskytující se v téže replice. Druhá varianta spočívá pouze v nedbale výslovnostní záměně vokálu o → a.

Cizí slovo *fyzika* (z řeč.) zmíníme pouze jednou (dále se vyskytuje u respondenta D a H), abychom zamezili opakování informací. Druhé cizí slovo objevující se v tomto rozhovoru je *energie* (z řeč.).

Na sloveso v jiném významu lze narazit v dokladu *ale to sem nikdy neviděl v moři* □ *proto tam chci jít*, jelikož nepředpokládáme, že by chlapec vyrazil k moři pěšky, nýbrž libovolným dopravním prostředkem.

4.4.4 DALŠÍ JEVI

S hezitačním zvukem se střetáváme místy na začátku vět, kdežto výrazné pauzy v projevu téměř nevystupují.

V příkladu *...a pak děláme takový dyž to třeba dyž máme hodně **energii** tak to dycky si nás zavolá pan učitel...* dochází k vyšinutí z větné vazby.

Respondent hojně vkládá nadbytečná ukazovací zájmeno *to* (12x), *ten* (2x), *ty* (2x), např.: *ten tělocvik me baví; neumím ty jednotky; takový dyž to třeba; to je asi to nějaký ty jak se to říká*. Další častý prvek shledáváme v příslovci *tam* (*tam je prej dyž se potopíš tak tam vidíš ryby*).

Opět je přítomno několik parazitických výrazů: 14x *a tak* (*me baví že tam sportuju a tak; neumím ty jednotky a tak; kliky řepy a tak*), 13x *no* (*fotbal no a kliky a řepy no; tak slaná no*), dále: *jako, třeba*.

Zajímavým úkazem je porušení zdvořilostních společenských pravidel. Chlapec v dokladu *dyž se tam potopíš tak tam vidíš ryby nějaký* volně přechází z vykání do tykání.

Nalézáme také vnitřní monolog narušující projev (*nějaký ty jak se to říká palmy*).

4.5 RESPONDENT D

Dívka, 12 let. Přebývá v zařízení z důvodu autoagrese, sexuálně-rizikového chování, útěků z domova, toulání, záškoláctví, zanedbané výchovy, nerespektování autority rodičů.

Vinou častých absencí chybí pravidelné návyky v učení, projevují se mezery ve vzdělávání. Mnohdy je pro ni problematická konstrukce vět.

Během poslechu jsou slyšitelné potíže s intonací – po každé informaci většinou stoupává, nelze jasně odlišit větné celky. Problém představuje také vyjadřování pojmů. Celkově však působí v průběhu nahrávky klidným dojmem.

4.5.1 HLÁSKOSLOVNÁ ROVINA

Mezi nejtypičtější úkazy analyzovaného mluveného projevu znovu spadá vypouštění konsonantů a krácení vokálů. Vypouštění konsonantů je nejzřetelnější na začátku slov a jedná se především o souhlásku *j* (*eště, de – de mi to strašně dobře*), dále *k* (*dyž, de – de bydlím*), v neposlední řadě konsonant *l* (*uděali*) a *t* uprostřed (*jesli*) i na konci slova (*říc*). Konsonantická změna se nachází pouze v nespisovné výslovnosti substantiva *štvrtka*. Krácení samohlásek je opět nejzřetelnější u vokálu *í* (*pani, nevím, bydlím, spiš, vidím, vyrábím, zatím, citím*), jednou se objevuje zkrácené *u* (*vubec*).

Další charakteristický jev poukazuje na změnu spisovného *é* → *ý* (*v tý angličtině, něco takovýho, dobrý známky, něký vánoční obrázky, zatím žádný nedělala, vyšší čelo takový, kudrnatý vlasy*), spisovného *é* → *y* (*taky*), výjimečně spisovného *é* → *í* (*písemní, oblíkání*).

V malé míře sledujeme u adjektiv diftongizaci koncovky *ý* → *ej* (*prprosej, nákej, zasněženej, dobrej*).

Zanedbatelně se vyskytuje doklad zániku vokálu *a* ve slovese začít, plurál minulého času rodu mužského životného začali, kdy respondentka využívá obecně české krácení (*nedávno sme začli*). Elizi vokálu však můžeme pozorovat také ve slovesech chtít a opakovat (*holky mi chtěj a ted' opakujem to co sme se už učili*) a v superlativu adjektiva nejoblíbenější (*její nejoblíbenější barva je červená*). Stejně ojedinele nacházíme doklady stažení dvou slabik v okolí intervokálního -j- v dlouhý vokál *á* (*nák, náký, nákej, d'áli*). Obecněčeská výslovnost je užita ve tvarech *ted'konc* a *taklenc*.

4.5.2 MORFOLOGICKÁ ROVINA

V textu vystupuje ukazovací zájmeno *té* se zúženou koncovkou *é* → *ý* a promítá se také do adjektiv se složenou deklinací tvrdou (*něco takovýho, dobrý známky, něký vánoční obrázky, kudrnatý vlasy*). Řidčeji se objevuje diftongizace *ý* → *ej*, ovšem opět u adjektiv (*ňákej strom, zasněženej domeček, dobrej styl*).

Ve druhé polovině přepisu nalézáme šestinásobné užití příslovce *taky*, které zde působí nadbytečně (*maluje se taky hezky; že se taky hodně upravuje; taky má dobrej styl*). Dalším takovým příkladem je příslovce *hodně* objevující se až 7x (*hodně mě baví; hodně ráda třeba píšu tatkoví; nosí hodně šaty; sem chtěla hodně hrát na piano*) nebo obecněčeské použití příslovce *takhle* (*taklenc*).

4.5.3 LEXIKÁLNÍ ROVINA

Projevují se slovtvorné modifikace a obecněčeské podoby slov *taklenc* (6x) a jedenkrát *ted'konc*.

Zachycujeme také dvě slova cizího původu – *bomba* (z lat.) a *styl* (z lat.).

Znovu sledujeme výskyt lexémů z oblasti školství a oborových termínů – *angličtina* (*předložky*), *matika* (*písemní pod sebou, sčítání a odčítání, krát a dělení*), *čeština*, *fyzika*, *známky*, *hudebka* (*piano, klavír*), *dějepis*, *němčina*, *výtvarka* (*vánoční obrázky, zasněženej domeček, stromečky*). V tomto případě nalézáme zdvojnásobení (*papírek, domeček, stromeček, trojúhelníček*). Z módního průmyslu při popisu dokládáme substantiva *šaty, silonky, podpatky*.

Setkáváme se se slovy s expresivním příznakem – deverbativního adjektiva *vyparáděná* a dva doklady příslovce *strašně*.

K zajímavému úkazu dochází v příkladu níže, ve kterém dochází ke kolísání rodu v důsledku užití akuzativu namísto nominativu:

V: *a učitelů tam máte kolik třeba*

CH: *uf tak to nevim eště všechny sem eště mě všechny neučili taže vubec nevim*

Víme, že v dané škole neučí pouze ženská pohlaví, nýbrž i mužská, proto neuvažujeme o možnosti, v níž by dívka zájmenem všichni označovala pouze učitelky.

Tento jev byl obtížně zařaditelný, ale vzhledem ke změně významu ji, spíše než k morfologii, řadíme k rovině lexikální.

4.5.4 DALŠÍ JEVY

V celkovém projevu neshledáváme přílišné množství výrazných pauz, ovšem hezitační zvuk se objevuje ve vysoké míře zpravidla na začátku, ale i uvnitř větných celků (*@ hodně mě baví @ dyž máme...*, *@ ted' opakujem to co sme se už učili a to sou ty @ třeba plný...*).

V tý angličtině; opakujem to co sme se už učili a to sou ty @ třeba plný a taklenc ty; pak sme to polepili; to máme pani XY. V uvedených příkladech nacházíme doklady nežádoucího užívání ukazovacího zájmena *to* vyskytujícího se 13x v celkovém záznamu, dále *ty* (4x), výskyt ostatních je zanedbatelný, neboť jde obvykle o jeden důkaz.

Ze syntaktického hlediska se projevuje vyšínutí z větné vazby:

V: a zatím máte učitele na co

CH: @ čeština to máme pani XY matematika a angličtinu máme pani XY

Zatímco otázku pokládá tazatel v akuzativu, začíná svou odpověď respondent nominativem, přičemž při jmenování dalších dvou předmětů kombinuje užití nominativu s akuzativem.

Zjišťujeme, že respondentka využívá parazitní výrazy často na začátku vět (*jo tak, no/no tak*). Typickým dokladem je výraz *třeba* (*má dobrej styl oblíkání třeba*), méně často, ovšem pořád se stejným účelem, stojí výrazy: *prostě, jakože, a taklenc*.

Jsou přítomny i vsuvky (*no uměa bych říci třeba ahoj jak se máš nebo něco takovýho*).

4.6 RESPONDENT E

Dívka, 15 let. Umístěna do zařízení z důvodu nerespektování autorit, užívání návykových látek, sexuálně-rizikového chování, útěkům, toulání a záškoláctví. Potíže spustil rozchod rodičů. Má sklony k hypochondrii.

Špatné verbální schopnosti, omezená slovní zásoba, zanedbané vědomosti, obtíže v porozumění sdělovaného textu. Laxní přístup ke škole má pravděpodobně souvislost s depresivní poruchou chování a úzkostnou poruchou.

Velice tichý, obtížně slyšitelný projev. Spatřujeme problémy se samostatným projevem (či nechutí). Jak sama zmiňuje, stydí se hovořit před skupinou a tento stud se patrně částečně přenesl do nahrávky.

4.6.1 HLÁSKOSLOVNÁ ROVINA

Ve srovnání s předešlými respondenty se objevuje méně dokladů hláskoslovných jevů, avšak z dostupných je též nejvíce zastoupené vypouštění konsonantu *k* (*dyž*) a jedenkrát na konci číslovky patnáct (*deset patnáct minut*). Obecněčeskou změnu měkkého konsonantu *č* → *š* zaznamenáváme v číslovce čtyři (*skoro čtyři roky*). Vyskytuje se i obecněčeská forma ukazovacího zájmena tento (*tedleten*). Výjimečně sledujeme kolísání rodu za použití nevhodné koncovky *-y* pro plurál neutra (*ty znamínka*).

Výrazným způsobem se u adjektiv projevila změna spisovného *é* → *ý* (*těžký, takový, dlouhý, ňáký, červený, bílý, obyčejný, hubený, úzký, klasický*), mnohem méně pak změna *é* → *y* (*taky*) a sotva znatelně úžení *é* → *í* (*znamínka*).

Dochází také ke krácení vokálu *í* (*stydím, nevím*), monoftongizaci diftongu *ě* → *e* (*me všechno jakoby šlo hnedka*), minimální výskyt vkládání protetického *v* (*vobčas*), diftongizace *ý* → *ej* (*některejm*).

Dále dokládáme užívání vokálu *á* náhradou za intervokálnícké *-j-* a okolních slabik ve slovech nějakou, nějaký, dělala (*zapamatovat ňákou otázku, potom mě učili i ňáký ty kroky, sem d'ála krasobruslařku*). Nalézáme i obecně české jevy způsobené elizí hlásek či změnou hlásek (*tajty, tedleten*) a krácení slovesa začít v minulém čase rodu středního (*začlo mě to bavit*).

4.6.2 MORFOLOGICKÁ ROVINA

Shledáváme zvýšený výskyt zájmena *já*, ve zkráceném akuzativním tvaru (*to mě hodně baví*) a ve zkráceném dativním tvaru (*znamínka mi tam moc nejdou*).

Objevuje se reakce v jiném čísle, než v jakém tazatelka pokládá otázku (otázka v plurálu, odpověď v singuláru)

V: na nějaký závody

CH: hm to potom až jako to probíhalo

Ve větě *sem d'ála krasobruslařku ale už ne protože sem si zlomila nohu jednou*, spatřujeme tendenci k ekonomičnosti jazyka nahrazením slovesa *nedělat* částicí *ne*.

V přepisu sledujeme změnu koncovky *é* → *ý* u adjektiv deklinace složené tvrdé (*těžký, dlouhý, takový, bílý, obyčejný, úzký, hubený, klasický*), *é* → *y* u příslovce také (*taky*) a obecněčeskou koncovku *-ama* v instrumentálu plurálu (*s klukama, s holkama*).

V přepisu zachycujeme výrazné množství příslovce *hodně* (9x), např. *na tělocviku hodně tančujeme; hodně mě to bavilo; sem koukala hodně na videa*.

4.6.3 LEXIKÁLNÍ ROVINA

Ve slovní zásobě se střetáváme s tendencemi ke zkracování v nominativu plurálu substantiva *hodina* – *hodky* (*si nás vždycky vzala na dvě hodky; dvě tři hodky*), a jelikož je projev obdobného zaměření, spatřujeme zde opakovaně názvy předmětů (*tělocvik, matika + rovnice, chemie*) a sport *krasobruslení*.

Sama sem koukala hodně na videa a začlo mě to bavit dokládá přítomnost slova cizího původu převzatého z latiny, užitého v množném čísle – *videa*.

V rámci projevu se vyskytují obecněčeské doklady (*hnedka, holkama, klukama, některejm, tedleten*). Respondentka si ve dvou případech problematického vybavování dopomohla vyslovením spojení *jak se tomu říká*, tedy alespoň se snažila čas na vybavování prodloužit, leč hledání nedopadlo úspěšně.

Narážíme zde rovněž na dva doklady příslovce *strašně* s expresivním příznakem.

4.6.4 DALŠÍ JEVI

Nejobsáhleji (20x) zastupuje přebytečné vkládání zájmeno *to* (*to mě hodně baví; moc nám to tea nešlo; to potom až jako to probíhalo; takový jak to*), dále výrazně (11x)

zájmeno *ty* (*mě nebaví ty testy; ty odpovědi sou strašně dlouhý; nějaký ty kroky; dyž mě bolely ty nohy*).

Stručný projev reflektuje nižší výskyt parazitických slov (2x *jakože*, 3x *jakoby* 2x *no* a jednotlivě *a tak*, *třeba*).

Všímáme si také vyšínutí z větné vazby (*celá škola sme šli*) a vnitřního monologu narušujícího projev (*takový ty □ jak se tomu říká*).

4.7 RESPONDENT F

Dívka, 14 let. Nařízena ústavní péče pro setrvávání v nevhodných bytových podmínkách a ekonomickým potížím v rodině, toulání a záškoláctví.

Dysortografie, paměťové deficity (převládá krátkodobá paměť), omezené znalosti.

Dlouhá doba od položení otázky k reakci (v přepisu nenaznačujeme, protože se nejedná o pauzu narušující souvislost sdělení), i tak se v některých chvílích ujišťuje otázkou (pravděpodobně má problém s porozuměním). V porovnání s předešlými respondenty dívka dobře artikuluje, vyjadřuje se srozumitelně a v ideálním tempu.

4.7.1 HLÁSKOSLOVNÁ ROVINA

Typickým úkazem v projevu respondentky je vypouštění. V začátku slova hojně vynechává konsonant *j* (*ako, de, ména*), následně *k* (*dyž*), uvnitř slov dochází k vypouštění souhlásky *r* (*infomatiku, postě*), *h* (*takle*), *v* (*takoou*), *l* (*ae*), skupiny *tl* (*jesi*) a konec slov obvykle krátí o konsonant *t* (*říc, fur*).

Setkáváme se s krácením a zánikem vokálů. V případě krácení je frekventovaný vokál *í* (*učim, nevim, pochopim, neudržim*), ojediněle vokál *é* (*mena*). Zánik samohlásek nacházíme ve slovech *psát, říkat, prostě, asi* (*píšem, říkaj, prstě, si*).

Obecněčeskou výslovnost sledujeme u tvarů *nějak* a *takovýho* (*ňák, takýho*). Diftongizace koncovky *ý* → *ej* není příliš výrazná, zachycujeme ji ve tvaru slovesa *živit*, času přítomného (*živěj*), v adjektivu *každý* (*každej*). Změna spisovného *é* → *ý/y* se taktéž objevuje v malé míře (*těžký, hezký, takový, napsaný, jinýho, taky*).

4.7.2 MORFOLOGICKÁ ROVINA

Z morfolologického hlediska se zájmeno *já* chová obdobně jako v případě předešlé respondentky. Pro dílčí pozorování zaznamenáváme čtyřnásobný výskyt adverbia *hodně*.

Problematickou shledáváme i rodovou příslušnost, např. u rodu středního (*podstatné mena*) či ženského (*to bylo pro mě práce*).

U sloves dochází ke střídání kategorie čísla: *podstatné mena* (**pl.**) *mi de* (**sg.**) *jakože vzory* (**pl.**) *mi de* (**sg.**) *hodně*. Dále nacházíme doklady kolísání pádu v příkladu: *přemýšlím na něco jinýho* (namísto vhodnějšího instrumentálu – nad něčím jiným – je užít akuzativ), nebo také v těchto řádcích:

V: *ted' ted' co ste naposledy probírali* (**akuzativ**)

CH: *o jeskyních* (**lokál**)

V souvislosti se slovesnou kategorií času nalézáme v rozhovoru o probíraném učivu v dějepisu anomálii formou užití přítomnosti při popisu činnosti jeskynních lidí (*o jeskyních jakože jak se tam živěj lidi*).

Také se projevují potíže v určování životnosti plurálu adjektiva *mladý* (*ty sudý ako ty mladý*), místo užití životných koncovek *i/í* jsou přítomny koncovky neživotné *y/ý*.

V případě podmiňovacího slovesného způsobu zjišťujeme chybný tvar *abych*, ve kterém zároveň pozorujeme elizi vokálu *a* (*to bylo pro mě práce bysem se to naučila*).

Součástí přepisu je také diftongizace *ý* → *ej* u slovesa *živit* (*živěj*) a adjektiva *každý* (*každej*), úžení *é* → *ý* u adjektiv (*to je těžký; do takovýho klubu; byly hezký; tam je napsaný co tam říkaj*).

4.7.3 LEXIKÁLNÍ ROVINA

Výtvarka, matika (zlomky), přírodověda, čeština, dějepis, infomatika, angličtina, němčina jsou pravidelné prostředky užívané respondenty v rozhovorech. Širší terminologii spatřujeme při rozpravě o češtině, konkrétně o *podstatných jménech, vzorech* (*město moře kuře stavení*) a vzoru pro tvrdá přídavná jména *mladý*.

V rámci části věnované tancování používá deminutivum *tanečky*. Při orientaci tématu směrem ke komiksům narážíme na název amerického seriálu *simsnovi* (Simpsonovi). Také se obdobně jako v předchozích prepisech ojediněle setkáváme s výrazem *jak se to menuje* při snaze o vybavení konkrétního pojmu.

4.7.4 DALŠÍ JEVY

Demonstrativní zájmena jsou v projevu respondentky velice frekventovaná, až 24x pronomen *to* (*je to těžký; já to hned pochopim; hned mi to šlo; to já ..... jesi to jesi to mám říct; to se teď učim; ne že to ale já neudržim pozornost*) a 5x pronomen *ty* (*vyplňujeme jakože ty ty; ty sudý ako ty mladý*). Excelentní příklad pro doklad nadměrného využívání adverbia *tam* představuje následující úsek: *tam máte takoou tajenku a tam je napsaný co tam říkaj a tam to čtu*, výskyt však pozorujeme i jinde (*je tam hudba; tam to moc neprobíráme; tam byla i moje mamka*).

Delší pauzy se v projevu, uvnitř větných celků, objevovaly častěji než hezitační zvuk. Téměř na každému začátku respondentčiny repliky je kratší nebo delší odmlka (v záznamu není naznačená, jelikož ne nejedná o pauzu, nýbrž o delší mezeru před zahájením repliky).

Také zde se objevuje jeden doklad vnitřního monologu (*jakože sudý jak se to menuje mladý*).

Parazitické výrazy jsou aktivní součástí dívčina projevu. V příkladech *dyž vyplňujeme jakože ty ty; o jeskyních jakože jak se tam živěj; my se podle toho musíme jakože zařidi jakože učít* dokládáme parazitické *jakože* (celkem 9x), respondentka dále čteně využívá *jako, prostě, no, jestli* (3-4x).

4.8 RESPONDENT G

Dívka, 13 let. Umístěna do zařízení kvůli krádežím, záškoláctví, pohybu v nevhodné sociální skupině (podporovala sociopatologické jevy) a zanedbané péči. Matka ve výkonu trestu (distribuce a konzumace návykových látek), otec nejeví zájem. Dívka byla v pěstounské péči babičky, kterou však postihla nepříznivá finanční situace a je v současné době osoba bez přístřeší.

Nedostatečná soustředěnost, podprůměrné tempo rozumových schopností, snížená schopnost vizualizace prostorových vztahů, nižší verbální schopnosti.

V projevu jsou slyšitelné logopedické potíže, problematická intonace, přízvuk na jiné než první slabice.

4.8.1 HLÁSKOSLOVNÁ ROVINA

Vypouštění konsonantů je v případě respondentky taktéž nejzastoupenější, zvláště v začátcích slov nevyslovuje konsonant pouze *j* (*ako, de, ména, akože*), uprostřed vynechává *h* (*takle*)? *k* (*taže*), *l* (*ae*) na konci konsonant *l* (*splet*). Také dochází k vypuštění konsonantu *t* v nářečním tvaru *ject* (*my sme chtěli jec do ameriky*). Výskyt toho tvaru je zajímavý vzhledem k faktu, že dívka nepochází z oblasti, jež by *ject* užívala.

V projevu nacházíme vokalické změny formou nahrazování *y* → *e* (*lavičky i stole sme d'áli*), *e* → *o* (*s přísudkom děláme*). Vyslovování místo spisovného *é* → *ý/y* v krátké nebo dlouhé variantě se také nezřídka objevuje (*je to těžký, zajímavý lidi, taký těžký, jiný třídy*).

Změna vokálu *é* → *í* ve slovesu *zalívat* (*zalívali*) je v tomto případě považováno spisovnou variantu slovesa *zalévat*. Krácení se vyskytuje samohlásky *í* (*dřív mě to nebavilo, třeba se na to nesoustředim, pani učitelka ud'ála*) a výjimečně u samohlásky *á* (*pani učitelka říká*), pozorujeme však i zánik vokálu *í* (*zajmat, zajímavý*). Nevýrazně projev obsahuje monoftongizaci diftongu *ě* → *e* (*tak me začla ňák bavit*). Spatřujeme také užití dlouhého vokálu *á* v místě intervokalického -j- mezi samohláskami (*němčina ňák funguje no, pani učitelka ud'ála abysme šli všichni, lavičky i stole sme d'áli, každý týden to d'ál někdo*). Diftongizace *ý* → *ej* se projevila pouze jednou v zájmenu *každý* (*každej den*).

V neposlední řadě je znatelná nedbalá výslovnost způsobující fonetické krácení tvaru podstatná, protože, úplně, takový (*děláme už to těžší to postata ména, tože je to těžký pro mě, že tam sou upe jiný lidi, to byla taký těžký ty stole*).

4.8.2 MORFOLOGICKÁ ROVINA

Objevuje se nesprávný tvar zájmena *ty* ve vztahu k životnosti (*my už ty větší právě děláme už to těžší*), ve kterém chybná koncovka *-y* nahrazuje spisovnou koncovku *-i*. Problém podobného charakteru však dokládáme i u demonstrativa *to*, kdy dochází k záměně shodné koncovky *-a* substantivem v plurálu rodu středního *jméno* za *-o* (*to postata ména*).

Ty stole sme to d'áli sami... nevhodné skloňování substantiva stůl podle neživotného vzoru stroj pozorujeme hned třikrát v téže podobě a v těsné blízkosti.

Spatřujeme také obecněčeský výraz (*taklenc*), hovorovou koncovku u slovesa nenarýsovat (*prostě to nenarýsuju pořádně*). Dívka má v konkrétním krátkém časovém úseku sklony k vyslovování nespisovného suffixu *-ct* ve slovesu *jet*, ovšem v závěru slovesa vypouští koncový konsonant *t*, i tak však považujeme výraz *jec* za nespisovný, jelikož současná Pravidla českého pravopisu (1993) uvádějí jako jedinou možnost formu spisovné koncovky sloves pouze *-t*.

Úženi spisovného *é* → *ý* se zdá být již tradiční změnou v promluvách jedinců (*je to těžký, taký těžký ty stole, i jiný třídy to měly*), v příslovci *také* dochází ke změně *é* → *y* (*taky*). Spojení *jiný lidi* a *zajímavý lidi* dokládá chybnou koncovku *-ý* pro kategorii životnosti (správně *-í* – *jiní lidé* a *zajímaví lidé*). Sloveso *ujímat* obsahuje v tomto kontextu nevhodný prefix *u-*. Dle SSJČ vyjadřuje sloveso *ujímat* 1. k ujmouti (kniž. a zast.) ujmouti si jídlo od úst atd., 2. ujímá (nář. neos.) někdo má ujímání: měl hlad, až v žaludku mu ujímalo. V souvislosti s těmito významy považujeme záměnu prefixu *u-* → *za-*, tedy *ujímat* → *zajímat*, za chybnou.

Dívka používá dva nespisovné tvary podmiňovacího způsobu (*dohromady bysme to nedali; pani učitelka ud'ála abysme šli všichni*), jeden dativní tvar zájmena mě v akuzativu (*začalo mi to prstě ňák zajmat*) a zároveň nadměrný počet adverbia *hodně* (vyskytuje se 12x).

4.8.3 LEXIKÁLNÍ ROVINA

Při zaměření na češtinu pozorujeme oborové termíny (*přísudek a podmět hodně probíráme podstatná ména hodně probíráme*), dále zaznamenáváme výčet předmětů

(přírodopis, dějepis, tělocvik, čeština, němčina, matematika + rovnice, zlomky, geometrie).

V části zaměřené na cizí země zachycujeme zeměpisná jména (*amerika, kanada, mexiko, maďarsko*).

Zjišťujeme značné zastoupení deminutiv při odbočení rozhovoru k pracovním dílnám (*lavičky, altánek, semínka*), přičemž deminutivum *lavička* se vyskytuje čtyřikrát v téže podobě, celkem jde tedy o šest dokladů tohoto typu.

Během popisu nácvičku vystoupení na besídku respondentka užívá výraz *mít nervy* a obecněčeský tvar příslovce *taklenc*.

4.8.4 DALŠÍ JEVY

Výskyt hezitačního zvuku a výrazných pauz je téměř rovnocenný, vzhledem k charakteru projevu průměrný.

V tomto prepisu nacházíme rekordní výskyt zájmena *to* (35x), uvedeme si hned několik příkladů: *někdy to de; děláme už to těžší to postata ména; je to těžký; prostě to nenarýsuju; pan učitel nám to jenom ukázal; a rostlo to; každý týden to d'ál někdo*.

Souvislost projevu je narušena přítomností parazitických výrazů *no* (*no venku, no a pak*), *prostě* (*mě to nebavilo prostě; se na to ani nesoustředím prostě*) nebo *nějak* (*potom teda něk paní učitelka*).

4.9 RESPONDENT H

Dívka, 13 let. Nařízena ústavní výchova – agresivní chování, výrazné výchovné problémy, zanedbaná péče ze strany rodičů.

Nedostatečné znalosti (mezery v abecedě), nízká slovní zásoba, problém s porozuměním textu, zpomalený psychomotorický vývoj, selektivní mutismus. Dívce byla diagnostikována lehká mentální retardace, ve škole je agresivní vůči učitelům i spolužákům.

Projev působí klidně a promyšleně, v některých momentech se vyskytují nevhodné jazykové prostředky.

4.9.1 HLÁSKOSLOVNÁ ROVINA

Při zkoumání projevu respondenta se střetáváme s vypouštěním konsonantu *k* (*dyž*), více pak uvnitř slov, zejména *l* (*děáme, těocvik, zabii, uděáte*), dále *h* (*takovýo*) a spíš výjimečně na konci slov, konkrétně konsonant *t* (*fur, bý, bydle*). V projevu se také setkáváme s konsonantickou záměnou *č* → *š* (*sme to namalovali na velkou štvrtku*).

U předchozích respondentů jsme často zaznamenali užití dlouhého vokálu *á* namísto svou samohlásek s intervokalickým *-j-*. Tento doklad pravidelně nacházíme i zde, avšak nedochází k měkčení počátečního souhlásky *n-* (*náký*).

Ojedinele se však vyskytuje krácení vokálů, především *í* (*nevim*), ale nově také u adjektiva účelového *kypřící* (*kypřící prášek*). V oblasti vokálů se objevují další změny, především v elizi koncového *í* (*řikaj*), dále redukci uvnitř slova, př.: *a* (*tky*), *o* (*prstě*), *y* (*obvatel*), neobvykle se mění vokál *i* → *ě* ve slovesu *živit* v minulém čase mužského rodu (*jak se živěli*). Typická je přítomnost změny koncovky spisovného *é* → *ý* (*náký, důležitý, stejný, starověký, takovýo*).

Pozorujeme krácení slovesa *nebavit* (*tak to mi neba*) a fonetické krácení v důsledku nedbalé výslovnosti (*pstě, ptže*).

4.9.2 MORFOLOGICKÁ ROVINA

Při užití demonstrativa *ty* se projevuje chybné užití rodu středního (*ty zvířata*).

Z hlediska vokalických změn zjišťujeme u adjektiv deklinace složené tvrdé změnu koncovky *é* → *ý* (*věci náký, důležitý věci, to stejný, ty starověký, něco takovýho*). Překvapením je nulový výskyt diftongizace *ý* → *ej*.

Tak to mi neba mě radši baví běhání... Dalším znakem promluvy je pravidelné užívání zájmena *já* v akuzativu, 7x ve zkráceném tvaru *mě* a 1x v nespisovné podobě *mi*.

4.9.3 LEXIKÁLNÍ ROVINA

...v přírodovědě náký ty opery, opary... V tomto příkladu narážíme na užití slova jiného významu, než je původně zamýšleno – pravděpodobně z důvodu nenalezení

vhodného pojmu. Probíranou látkou v přírodovědě totiž nebyly opary, nýbrž obaly země. S touž problematikou se setkáváme i v následujícím úryvku:

*V: hm ehm a to je za studena nebo se to **peče***

*CH: **peče***

*V: a jak se to **peče***

CH: dáte to do trouby

V: a to je všechno

*CH: hm ehm pak to zapnete zapnete to a už se to **vaří***

Proces zpracování cukroví v troubě nenazýváme vaření, ale pečení, opíráme se přitom o význam uvedený v SSJC, který uvádí sloveso péci ve významu připravovat pokrmy přímým působením tepla v peci, v troubě. Dále si můžeme všimnout potíží s porozuměním otázky. Tazatelka měla při pokládání otázky *a jak se to pečce* na mysli teplotu, čas, aj. Nejen u pečení můžeme doložit výskyt deminutiv (*rohlíčky, vajíčko, formičky*), dvakrát nacházíme doklad spojený s prosincovou výzdobou (*stroměčky*).

V případě ustáleného slovního spojení *kypřící prášek* dochází vlivem nedbalého vyslovování k přeměně účelového adjektiva kypřící na dějové adjektivum *kypřící*.

4.9.4 DALŠÍ JEVY

Překvapivě se setkáváme pouze s jedním momentem užití hezitačního zvuku a nízkým množstvím užití výrazných pauz.

Příklady: *probíráme ty důležité věci; prstě to jídlo a tak; no to děáme jenom tvrdé y; hrajeme prstě ty házečky; pak to zmáčknete jakože uděáte prstě to a pak to dáte do formiček*, dokazujeme vysoký výskyt přebytečných tvarů demonstrativ *to* (celkem 22x) a *ty* (celkem 7x).

Celkový projev respondentky až na jednu výjimečnou repliku velice stručný, obohacený o parazitické výrazy *prostě (jak se říkaj prstě), a tak (no to děáme jenom tvrdé y a tak a příslovce a tak), náký (probíráme zlomky a příklady náký)*.

4.10 RESPONDENT CH

Dívka, 14 let. V ústavu přebývá na základě rozhodnutí soudu pro nerespektování autorit, záškoláctví, ale především stála sama o umístění – neshody s matkou, otec německý státní příslušník (zanechal dívku v dětském domově v Německu a utíkal před policií).

Mírně podprůměrné znalosti související s vysokou absencí, nedostatky ve zvládnutí učiva. Jinojazyčné rodinné prostředí se negativně odráží především v psaném textu (chybí diakritika, nejistý zápis jednotlivých písmen).

Výslovnost není vždy zřetelná. To lze připsat jinojazyčnému rodinnému prostředí, které mohlo ovlivnit adaptaci artikulačního ústrojí.

4.10.1 HLÁSKOSLOVNÁ ROVINA

V hláskové rovině pravidelně zaznamenáváme vypouštění konsonantů, přičemž právě u této respondentky jde o nejzastoupenější jev napříč celým projevem. V začátcích slov vynechává konsonant *j* (*du, eště*) a *k* (*dyž*). Nejčastěji vypouštěnou souhláskou uvnitř slov je *l* (*škoe, vyrůstaa, mívaa, doceaa, neděame, děám, těocvičnu, těocvik, zkoušea, vrátia, nerozuměa, neuměa, měa*), navazuje *k* (*taže*) a *b* (*třea*). V případě všech třech konsonantů jde o pravidelný opakující se jev. Na konci slov dochází k vynechávání souhlásky *t* (*říc, fak, jedenác*).

Vokály znovu obsahují širokou škálu sledovatelných jevů, např.: krácení samohlásky *i* (*tim, umim, těšim, učim, vim, nevim*), elize vokálu (*protže, teprv*), záměna *e* → *a* v číslovce deset (*taže desat dá se říc*), dokonce se zde vyskytuje prodloužení vokálu *a* (*tak se rádši učim*).

Dále nalézáme změnu spisovného *é* → *ý* (*dobrý známky, v tý češtině, taký věci, takový ty hodiny, němčina ve který už se učim dlouho, ted' to bylo obrácený*) a diftongizaci *ý* → *ej* (*takovej, ktorej*). Nacházíme zde také fonetické krácení formou elize více hlásek (*prže, taký*).

Nově zachycujeme epentetické *-u-* při vyslovování číslovky sedm (*mě bylo sedum*), dokonce stojí v těsné blízkosti druhého užití této formy.

4.10.2 MORFOLOGICKÁ ROVINA

Nově se v přepisu vyskytují superlativy (*nejvíc, nejradši, nejlepší, nejlíp*), přičemž všechny, až na výjimku posledního příkladu, používá dívka v jedné replice: *mě ve škole nejvíc baví ta němčina... to mi nejvíc dě ale nejradši mám i matiku... angličtina a matika jsou ty nejlepší předměty který tam mám*. Jejich nadměrné užití působí neobratně.

Ve slovesech pamatovat a zaučovat spatřujeme hovorovou koncovku -u (*pamatuju, spatřuju*). Silně zde působí zájmeno *já*, které se zde ve své akuzativní zkrácené podobě *mě* vyskytuje až 15x, ve zkrácené dativní podobě *mi* 4x a jednou v nespisovné podobě *mi* v akuzativu (*sport mi baví*).

Respondentka se při položení první otázky patrně fixovala na sloveso bavit, často se setkáváme s tvary vidu nedokonavého *baví* (7x) a *nebaví* (4x), jednou dokonce s infinitivem. Příklad viz konec předchozího odstavce.

Doklady úženi spisovného *é* → *ý* nacházíme v adjektivech (*dobrý, takový, obrácený*) a v zájmech (*v tý škole; ve který*).

Dále pozorujeme nevhodný přechod z lokálu do nominativu (*třea na bobech jezdíme třea rozcvička a tak*) či z nominativu do akuzativu (*čeština teď probíráme @ přídavná jména a slovesa*).

4.10.3 LEXIKÁLNÍ ROVINA

Respondentka v podstatě po celou dobu rozhovoru setrvala v tématu *škola*, což se odráží ve frekventovanosti názvů předmětů: *němčina* (8x), *angličtina* (6x), *čeština* (4x), *matika* (4x), *tělocvik* (4x) a *výtvarka* (2x). Zálibu v němčině umocňuje fakt, že dívka žila nějakou dobu v Německu (zeměpisné pojmenování *německo* vystupuje v projevu celkem 2x).

V krátké odbočce o čtení dívčin projev obohacuje název knihy (*stmívání tvajlajt*), jenž zároveň obsahuje cizí slovo (*tvajlajt* – twilight, v překladu *soumrak*), vlastní jména postav (*edvard, bela*) a bytost, kterou je ústřední postava (*upír*).

4.10.4 DALŠÍ JEVY

Znovu narážíme na opakovaný úkaz, kterým je hojné užívání demonstrativních zájmen, nejméně třikrát u každého následujícího příkladu: 20x nacházíme zájmeno *to* (*taže mi to nejvíc de; abych se to zvládla naučit; je to takovej ten nezvyk; @ to jakože to bych měa ráda; to děám třeba na bobech; umim to už hodně*), 5x spatřujeme formu *tu* (*tu němčinu, tu těocvičnu*), 4x se vyskytují tvary *ta* (*ta mě baví, ta škola*), *ten* (*takovej ten nezvyk; ten táta*) a 3x *tý* (*v tý němčině, v tý češtině*). Navíc zde vystupuje také příslovce *tam* (*tak mě tam může bavit i ta angličtina; to sou ty nejlepší předměty který tam mám*).

Téměř v každé replice zaznamenáváme přítomnost parazitních výrazů. Těmi jsou např.: *jakože* (*to jakože to bych měa ráda*), *třeba* (*třea nevim jakože výtvarka mi de třea*), *právě* (*třea dyž místo čteme místo kreslení právě*), *prostě* (*ale prostě matika angličtina*).

4.11 RESPONDENT I

Dívka, 14 let. Umístěna do zařízení pro výchovné problémy ve škole, tendence k záškoláctví, volný styl života ohrožující její vývoj a vzdělání.

Mírně podprůměrné znalosti související s vysokou absencí, mechanickým osvojováním učiva a krátkodobou pamětí. Snížená schopnost koncentrace na zadanou práci, motorický neklid, nesamostatnost. Pokud nechce ve škole pracovat, je často vulgární a agresivní vůči spolužákům i učitelům (ignorace pokynů, opoziční vzdorovitý postoj, házení pomůckami).

Často mění tempo řeči. Ve výpovědi střídá rychle vyslovené skupiny s pomalým vyjadřováním.

4.11.1 HLÁSKOSLOVNÁ ROVINA

Typickým jevem této roviny je vypouštění konsonantu *j* (*eště, menoval, ako*) a *k* (*dyž*) na začátku slov, uvnitř slov nejčastěji vynechává konsonant *l* (*vzaa, chtěa, děat, docea*), dále *v* (*neim, takoou*), *t* (*vlasně*), *k* (*taže*) a ojediněle *j* (*pučovat*), *s* (*španělky*). Elize na konci slov se nečekane neprokázala.

Dalším častým jevem je krácení samohlásek *i/ý* (*vyrábim, není, nevím, neim, něčim, čím, myslím, tím, španělky, takovym*), jedno zastoupení má i dlouhý vokál *u* (*pučovat*). Pozorujeme změnu *é* → *ý* (*dala sem na to takový* □ *ze skartovačky, na tý svatozáři, prej z toho náký jako dvě nebo tři*), diftongizaci *ý* → *ej* (*ruskej jazyk, prej, ludvík druhej*) a jeden případ monoftongizace *ě* → *e* (*docea me to bavilo*).

Respondentka v projevu užívá vokál *á* k nahrazení původní pozice intervokálního *-j-* a okolních vokálů (*ud'ála, ud'áli*), dále s nedbalou výslovností spojené příslovce normálně (*nomae*) a citoslovce jakoby (*akby*). V některých slovech vynechává jednu až dvě hlásky (*zajmá, prstě, prtže, prtože*).

Jako jedna z mála užívá protetické *v*, i když jen ve dvou případech (*vona vlasně založila tu školní docházku, mě prstě vo tom se baví učít*).

4.11.2 MORFOLOGICKÁ ROVINA

V některých případech se projevuje střídání singuláru a plurálu napříč promluvou, př.: *nechali sme to zaschnout a pak sme si (pl.) vzaa polystyrenovou kouli... (sg.); sme tam měli knihovnu taže sme (pl.) sem tam každou přestávku chodila... (sg.)*.

Zřídka dochází ke změně koncovky *é* → *ý* u adjektiv (*dala sem na to takový; náký jako dvě nebo tři*) a ukazovacího zájmena *té* (*na tý svatozáři*), obdobně k diftongizaci *ý* → *ej* opět u adjektiv (*ruskej jazyk, ludvík druhej*) a částice *prý* (*děti prej zemřely*).

Přestože je respondentka rodu ženského, hovoří o profesích v rámci studijních oborů v maskulinu (vztaženo na její osobu): *budu se hlásit na kuchaře číšníka místo budu se hlásit na kuchařku číšnici*. Totéž nacházíme v těchto dokladech: *chtěla sem jít na zahradníka; já bych tam chtěa děat to @ kuchaře*.

4.11.3 LEXIKÁLNÍ ROVINA

Slovní zásoba je opět determinovaná tématem *škola* (*výtvarka, tělocvik + vybika, ruskej jazyk, německý jazyk, španělky jazyk, dějepis + historie, dějiny*).

...ten polystyren sme si nakrájeli a akby rozmouchali v rukách... Úryvek zachycuje chybně užitá dokonavé sloveso *nakrájeti* (vztahuje k potravinám) namísto nedokonavého *rozřezati* (vztahuje se k materiálu). Tento význam jsme ověřili v SSJC.

Nyní ke tvaru *rozouchali*. Na základě informací od pracovníků zařízení není toto sloveso typickou součástí slovníku respondenta, proto nauvažujeme o novotvaru, nýbrž o zkomolené výslovnosti, přičemž původní sloveso můžeme pouze odhadovat.

Rozhovor se na krátkou dobu pozastavil u výtvarné činnosti, střetáváme se zde s pojmenováním materiálu (*polystyren, polystyrenová koule*), nástrojů (*tavicí pistole, skartovačka*) deminutivum *andílek* (v souvislosti pak *svatozář*).

Další dílčí téma spadá do dějepisu, pozorujeme vlastní jména (*marie terezie, ludvík, ludvík první, ludvík druhý*). Kontrast představuje užití multiverbizovaného tvaru *střední škola* a univerbizované *základka*.

4.11.4 DALŠÍ JEVY

Častěji využívá hezitační zvuk i výrazné pauzy, někdy i v jedné větě (*mě @ já se teďka budu hlásit na kuchaře číšníka □ ale chtěla sem...*).

Shodně s předchozími respondenty i v tomto případě respondentka v projevu aplikuje nadměrné množství demonstrativa *to* (24x), př.: *natiskli sme to nach to nechali sme to zaschnout; dala sem na to takový □ z skartovačky; bych tam chtěa děat to @ kuchaře*, méně (5 příkladů) zájmena *ten* (*ale ten jeden ten byl pak @ já neim*).

...sme tam měli knihovnu taže sme sem tam každou přestávku chodila si tam pučovat knížky... Tímto dokládáme zbytečné užívání adverbia *tam* (6x) v přepisu.

Parazitní výrazy *no, jakoby, jakože, prostě, vlastně* mohou narušit kontinuitu projevu, př: *...čim jakoby □ no prstě jakoby...*, a převládají v delších výpovědích.

Shledáváme zde nejčetnější výskyt vnitřcích monologů – celkem pět a z toho čtyři výskyty zaznamenáváme v jedné replice (*hm jak se to řekne jakože; jak se menoval, jak se to řekne*).

5 LEXIKON

5.1 STAVBA HESLA

Při tvorbě slovníku jsme vycházeli z lexikografických zásad uvedených ve Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost⁴⁵. Heslová slova řadíme abecedně, víceslovná pojmenování řadíme vždy podle prvního slova.

Využíváme těchto principů:

- heslové slovo je tučně vyznačeno
- morfologické údaje substantiv (koncovka v genitivu a rod) a sloves (slovesný vid)
- výklad lexikálního významu
- kolonka jiné pro doplňující informace

---

⁴⁵ KOL. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, s. 7-8.

5.2 SLOVNÍK DOKLADŮ

Lexém	Význam	Jiné
basket	-u, m., druh míčové hry	sociolektismus
cigáro	-a, n., doutník	obecná čeština
házečka	-y, f., jakákoliv míčová hra	sociolektismus
hudebka	-y, f., hudební výchova	sociolektismus
kafe	-e, n., káva	obecná čeština
kolečkový	o kolečkových bruslích	univerbizát
lední	o ledních bruslích	univerbizát
matika	-y, m., matematika	sociolektismus
mít nervy	být podrážděný	frazeologismus
mít styl	ideální spojení vkusu s módností	frazeologismus
ořech	-u, m., druh cukroví svým vzhledem připomínající ořech	univerbizát
policajt	-a, m., policista	obecná čeština
rohlíček	-u, m., druh cukroví svým vzhledem připomínající ořech	univerbizát
rozmochat	dok., ručně změnit tvar	okazionalismus
stromeček	-u, m., vánoční stromeček	univerbizát
tělocvik	-u, m., tělesná výchova	sociolektismus
ujímat	ned., zajímat	okazionalismus
vybika	-y, f., tradiční míčová hra vybíjená	sociolektismus
vyparáděná	o pěkně ustrojené ženě, expr.	obecná čeština
výtvar	-u, m., výsledek manuální činnosti ve výtvarné výchově	okazionalismus
výtvarka	-y, f., výtvarná výchova	sociolektismus
základka	-y, f., základní škola	sociolektismus
zmáčknout	dok., tvarovat těsto	okazionalismus

ZÁVĚR

Cílem práce byl výzkum lexikálních prostředků dětí z dětského domova se školou. Získané mluvené projevy jsme podrobili nejen lexikální, ale také hláskoslovné, morfologické a částečně syntaktické analýze (té pouze v případě výrazných syntaktických odchylek).

Samotné analýze předcházelo vymezení metod, stanovení hypotéz a teoretické seznámení s problematikou jazyka, stratifikace národního jazyka, mluvy, prostředí dětských domovů se školou a lexikonu.

Nahrávky byly pořízeny v prosinci, proto se u řady respondentů figurovaly vánoční prvky. Naším záměrem bylo se přiblížit běžné každodenní mluvě, z toho důvodu se jednalo vždy o nepřipravený projev v neformální skupině.

Po získání dat proběhl přepis rozhovorů a jejich analýza. Závěrečným výstupem bylo sestavení slovníku. Každé heslo jsme ověřovali ve Slovníku spisovného jazyka českého, Internetové jazykové příručce, Hugově publikaci Slovník nespisovné češtiny a v případě lexému *cigára* také ve vědeckém časopisu *Naše řeč*.

V hláskoslovné rovině můžeme doložit řadu jevů příznačných pro všechny respondenty. Mezi nejfrekventovanější patřilo krácení vokálu *i* (*nevím*), řidčeji *a*. Docházelo také k pravidelnému vypouštění konsonantů *j*, *k* (*eště*, *dyž*) na začátcích slov, dále *h*, *k* (*takle*, *taže*) uprostřed a *l* na konci slov (nenacházíme opakovaně se vyskytující doklad). Zaznamenali jsme četný výskyt úženi *é* → *ý* v adjektivech deklinace složené tvrdé (*takový*) a diftongizace *ý* → *ej* opět u adjektiv deklinace složené tvrdé (*takovej*, *ňákej*) nebo zájmena který (*kterej*). Dále se objevovalo používání dlouhého vokálu *á*, který vznikl stažením dvou slabik, mezi nimiž stálo intervokalické *-j-* (*ňáký*). Setkávali jsme se také se zánikem vokálu *i* uvnitř nebo na konci sloves (*zajmá*, *nezajmá*, *říkaj*).

Z hlediska morfologie se pravidelně vyskytovala v koncovkách adjektiv a sloves diftongizace *ý* → *ej* (*ňákej*, *takovej*, *bavěj*) jako důsledek hláskoslovné změny. Tytéž aspekty podmínily výskyt obecněčeské koncovky *ý* v důsledku změny nazývané úženi *é* → *ý*. U čtyř respondentů jsme zpozorovali v akuzativu osobního zájmena *já* tvar *mi*,

který byl však užít v důsledku neznalosti mluvčích. Pět poskytovatelů rozhovoru užilo chybný tvar kondicionálu slovesa být (*bysme, abysme*).

Úroveň slovní zásoby byla v případě našich respondentů velice nízká. Většina projevila znalost základních termínů ve vztahu ke škole (např. v matematice *zlomky, rovnice* nebo v českém jazyce *podmět a přísudek*), např. univerbizované sociolektismy *matika, hudebka, výtvarka, tělocvik*. Setkali jsme se se čtyřmi slovesnými okazionalismy *zmáčknout, ujímat, rozmouchat*, přičemž význam posledního příkladu nebylo snadné určit a jedním substantivem *výtvar* (motivace vzniku je nejasná). Zjistili jsme nepravidelný výskyt cizích slov, pouze ojedinělé případy (*fyzika, energie, bomba, styl, tvajlajt*) a neopakující se doklady deminutiv (*stroměček, andílek*).

Další syntaktické jevy zachycovaly odchylky od větné stavby, nadměrné užívání demonstrativa *to* a výskyt parazitických slov, nejvíce: *no, jakože, tak, prostě, vlastně, třeba*.

Při tvorbě slovníku jsme uváděli i hesla, která se v prepisech vyskytla jen jednou. Přes to jsme zaznamenali pouhých 23 hesel.

Nejprve jsme předpokládali snížené až nulové množství vulgarismů. Tato hypotéza se jednoznačně potvrdila. Dále jsme se domnívali, že budou mít poruchy chování a učení vliv na jazykový projev. Tato hypotéza se nepotvrdila, protože většina respondentů trpí dysgrafií, dysgrafií či dyslexií, a právě tyto poruchy se do mluveného projevu nepromítají, stejně tak nejsme schopni pozorovat poruchy chování, jelikož jsou dotazovaní v době nahrávání rozhovorů na klidném místě. Hypotéza č. 2 se nám tak nepodařila potvrdit.

Předpokládali jsme souvislost mezi důvodem umístění do ústavu a jazykovým projevem. V tomto případě si dovolíme malou odbočku k exogenním faktorům ohrožujícím vzdělání, které ověřovala v rámci plnění předmětu PGUSS (Pedagogika pro učitele SŠ) v lednu roku 2023. Primárním cílem bylo charakterizovat podmínky ohrožující vzdělávání dětí (viz kapitola Ohrožené děti) a pomocí dotazníkového šetření zjistit, do jaké míry se shodují s podmínkami jedinců žijících v DDŠ. Výzkumu se zúčastnilo celkem 20 respondentů, tedy přesně polovina ubytovaných. Výsledky se do značné míry shodovaly s teoretickou rovinou. Z otázek zaměřených na vzdělání

vyplývalo, že 45 % rodičů dosáhlo pouze základního vzdělání, dalších 45 % středního vzdělání a zbylých 10 % vysokoškolského vzdělání. Někteří respondenti uvedli, že až s nástupem do DDS začali uvažovat o středním vzdělání – zde lze pozorovat vliv prostředí, v němž se děti aktuálně nachází.

Charakteristiky respondentů v praktické části vycházejí z rozhodnutí soudu, ve kterém je záškoláctví spojovníkem mezi všemi dotazovanými, což se odráží na slovní zásobě. Tato souvislost se nám tedy potvrdila.

Výskyt argotických slov spojených s romlekty byl nulový, podobně jako v případě první hypotézy. Ke stejnému závěru jsme došli také při ověřování výskytu anglicismů.

Závěrem lze zhodnotit, že je slovní zásoba žáků v dětském domově se školou velmi omezená, a jejich mluvený projev charakterizují především obecněčeské prostředky doprovázené nedbalou výslovností. Naše zjištění mohou posloužit jako podklad při hodnocení mluveného projevu v jiných zařízeních tohoto typu.

RESUMÉ

Předkládaná práce je zaměřena na lexikální prostředky v mluvených projevech žáků v dětském domově se školou. Výběr subjektů probíhal v zařízení DDŠ Hamr na Jezeře. V tomto zařízení jsme oslovili respondenty za účelem rozhovoru, který nám dále sloužil pro náš výzkum.

Před zahájením výzkumu jsme vedle cíle stanovili metody, jež budeme využívat, a pracovní hypotézy. Po nashromáždění dat mohlo přijít teprve samotné zpracování teoretické části, začínající kapitolou věnovanou jazyku, prostředí dětského domova a obecné charakteristice lexikonu. Dochází zde ke klíčovému seznámení s jazykovými rovinami. Tyto poznatky jsou východiskem pro kritéria zkoumání jazykových jevů.

Praktická část spočívá v analýze mluvených projevů z hlediska jazykové roviny hláskoslovné, morfologické a lexikální. Příležitostně jsou v dalších jevech analyzovány syntaktické nedostatky. Výsledkem zkoumání je tvorba lexikonu.

V závěru jsou shrnuty poznatky jednotlivých rovin a aspektů ovlivňujících slovní zásobu respondentů včetně potvrzení či vyvrácení hypotéz.

The presented work focuses on the lexical resources in the spoken language of pupils in an orphanage with school. The selection of subjects took place in the facility of the DDS Hamr na Jezeře. In this facility, we approached the respondents for the purposes of an interview, which was further used for our research.

Before commencing the research, we established the methods, hypotheses, and the aim of our work. Once the data had been collected, it was only possible to work on the theoretical part itself, beginning with a chapter devoted to language, the environment of the orphanage, and the general characteristics of a lexicon. This is where the key introduction to the linguistic levels is introduced. These insights provide a foundation for the criteria of investigating linguistic phenomena.

The practical part consists of the analysis of spoken discourse from the point of view of the linguistic levels of phonetics, morphology, and lexicology. Occasionally,

syntactic deficiencies are analyzed in other phenomena. The result of the examination is the creation of a lexicon.

In the conclusion, the findings of the different levels and aspects affecting the respondents' vocabulary are summarized, including the confirmation or disproval of the hypotheses.

SEZNAM LITERATURY

BOGOCZOVÁ, Irena. *Tváře češtiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2000. Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity. ISBN 80-7042-566-0.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-020-3.

DANEŠ, František. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0617-6.

GREGER, David, Jaroslava SIMONOVÁ a Jana STRAKOVÁ, ed. *Spravedlivý start?: nerovné šance v předškolním vzdělávání a při přechodu na základní školu*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2015. ISBN 978-80-7290-861-5.

GREPL, Miroslav a kol. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 799 s. ISBN 978-80-7106-980-5.

HLADKÁ, Z. Substandardní lexikální prostředky v soukromé korespondenci mládeže. *Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15.-16. září 1998*. V Plzni: Pedagogická fakulta ZČU, 1998. Sborník Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. ISBN 80-7043-230-0.

HUGO, Jan. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost : historie a původ slov*. 3., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, c2009. ISBN 978-80-7345-198-1.

JANČÁKOVÁ, Jana. *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993: sborník z olomoucké konference 23.- 27.8.1993*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. ISBN 80-85899-02-7.

KAMIŠ, K. Několik poznámek k romským argotismům v mluvě české majority. *Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15.-16. září 1998*. V Plzni: Pedagogická fakulta ZČU, 1998. Sborník Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. ISBN 80-7043-230-0.

KOL. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. 3.vyd. Praha: Academia. 2007.

MÁLKOVÁ, Jitka. *Mluvený projev učitele ve výukové komunikaci*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2013. ISBN 978-80-261-0283-0.

MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praha: Academia, 1994. Studie a práce lingvistické. ISBN 80-200-0489-0.

PROKOP, D., KORBEL, P., DVOŘÁK, T., MARKOVÁ, L., GARDOSÍKOVÁ, D. et. al., *Mají děti v Česku stejné šance ve vzdělávání? Hlavní zjištění studie Nerovnosti ve vzdělávání jako zdroj neefektivity*. , Praha: Nadace České spořitelny 2020.

ŠONKOVÁ, Jitka. *Morfologie mluvené češtiny: frekvenční analýza*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Studie z korpusové lingvistiky. ISBN 978-80-7106-956-0.

ZEMAN, Jiří. *Verbální a neverbální prostředky v komunikaci mládeže*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-334-5.

Elektronické zdroje:

BARTONÍČKOVÁ, Vlasta. *Současný sociolekt v oblasti sportovní střelby*. Plzeň, 2021. Bakalářská práce. Západočeská univerzita, Fakulta pedagogická. Vedoucí práce Helena Chýlová.

BARTONÍČKOVÁ, Vlasta. *Spravedlivost ve vzdělávání se zaměřením na ohrožené děti*. Plzeň, 2023. Seminární práce. Západočeská univerzita, Fakulta pedagogická.

Charakteristika zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a preventivně výchovné péče. In: *Databáze ústavní výchovy* [online]. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: https://dbuv.msmt.cz/charakteristika_zarizeni.pdf.

ČMEJRKOVÁ, S.: Slovo a slovesnost, ročník 54 (1993), číslo 1, s. 51-58. [online]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3502>

Dětský domov se školou Hamr na Jezeře [online]. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://www.ddshamr.cz/>

Iva Nebeská (2017): SPISOVNÁ ČEŠTINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/SPISOVNÁ_ČEŠTINA

Jana Hoffmannová (2017): PROJEVY MLUVENÉ A PSANÉ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/PROJEVY_MLUVENÉ_A_PSANÉ

Jiří Nekvapil (2017): DIGLOSIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/DIGLOSIE>

LOLLOK, Marek. Několik poznámek k ne/formálnosti jazykové komunikace v češtině. *Bohemistika* [online]. 2018, (1), 9-18 [cit. 2023-06-20]. ISSN 1642-9893. Dostupné z: doi:10.14746/bo.2018.1.1

KOPEČNÝ, František. Naše řeč, ročník 64 (1981), číslo 2, s. 76-80. [online]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6239>

Marie Krčmová, Jan Chloupek (2017): NÁRODNÍ JAZYK. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/NÁRODNÍ_JAZYK

Milena Šipková (2017): INTERDIALEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/INTERDIALEKT>

nakrájeti: Slovník spisovného jazyka českého [online]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=nakr%C3%A1jeti&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

Olga Martincová (2017): OKAZIONALISMUS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/OKAZIONALISMUS>

péci: Slovník spisovného jazyka českého [online]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=p%C3%A9ci&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

rozřezati: Slovník spisovného jazyka českého [online]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=roz%C5%99ezati&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

ujímati: Slovník spisovného jazyka českého [online]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=uj%C3%ADmati&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

Vnitřní řád [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: https://www.ddshamr.cz/data/uploads/doc/vnitri_rad_dds.pdf.

Zákon č. 109/2002 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zdeňka Hladká (2017): LEXIKON. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/LEXIKON>

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – respondent A

Příloha č. 2 – respondent B

Příloha č. 3 – respondent C

Příloha č. 4 – respondent D

Příloha č. 5 – respondent E

Příloha č. 6 – respondent F

Příloha č. 7 – respondent G

Příloha č. 8 – respondent H

Příloha č. 9 – respondent CH

Příloha č. 10 – respondent I

Poznámka:

Pasáže respondentů jsou na začátku repliky pro lepší orientaci označené vytučněným **CH**.

Příloha č. 1 – respondent A

V: tak povídej mi co tě teda baví ve škole

CH: no mě baví spíš jakože tělocvik no dá se dá se říct že všechno

V: hm hm a nejvíc

CH: nejvíc asi ten tělocvik

V: a co tě jako baví z toho sportu teda

CH: fotbal dyž hrajeme prostě ňáky ty vybiky nebo fotbal

V: hm no a rád čteš takže ta škola ti nedělá ňáký problémy

CH: em em

V: a tak eště jako ňákej předmět

CH: asi no

V: kterej tě zajmá

CH: ang no jakože me nezajmá žádněj předmět jakože nevím jesi mi ňákej zajmá to nevím eště ale ave eště mě baví ta angičtina

V: hm hm

CH: takže pstě ty slovíčka jak s to...

V: a proč zrovna cizí jazyk teda

CH: protože *bysem* se chtěl jednou podívat do anglie

V: hm ehm a přímo kam

CH: hm nevím do londýna někam

V: hm ehm a tam tě zajmá co na tý cizí zemi teda

CH: hm nevím ci se tam prostě poví podívat

V: prostě nemáš představu jako

CH: em em

V: na co jo jenom prostě tě zajmá tadyta a jiná jiná cizí země

CH: hm □ nevim nevim

V: ne no a eště ehm já nevim tak tak mi řekni o nějakym ještě teda ten cizí ehm jazyk ta angličtina a co tam eště máte za předměty jiný

CH: matematika

V: a ta tě nebaví

CH: jo □ čeština taky □ **poto** tam máme to sem říkal tělocvik *matiku* češtinu jo přírodopis □ ehm přírodopis od občanská výchova...

V: a v občanský výchově berete co

CH: *ted'ka*

V: hm

CH: @ *ted'ka* tam беру já tam беру rodinu

V: hm ehm

CH: no ro jakože rodinný vztahy něk takle

V: hm ehm no a a na to tě zajmá co na tý rodině na těch vztazích teda rodinných

CH: zajmá

V: a co nejvíc

CH: mě spíš zaj no jakože zajmá mě u rodiny □ brr zajmá ne **brastně** já ani **nevim** já **vasně evim**

V: a co tam teda jako ehm o tom čtete

CH: ne my si jenom píšeme

V: hm ehm takže nějaký téma

CH: hm ehm

V: o tych rodin o tý rodině hm

CH: ano

V: dobře co výtvarná činnost

CH: jo ta je to tam taky máme vast

V: co tam třeba děláte

CH: tejka tam pstě vyrábíme tejka tam tejka já tam dodělávám strom jakože takovej s jablíčkama to ale to už máme hodně dlouho to už máme rozdělaný

V: tak to není vánoční to máte...

CH: em em to eště ne ale ten ted'ka někdy s paní XY sm sem □ sem udělal @ vánoční ozdobu na to do školy na tu na tu soutěž

V: chceš vyhrát a jak vypadalo teda

CH: no jakože byl to stromeček odmotanej □ bav @ vlnou □ a a pstě ještě tam byy takový ty střapatý kuičky

V: hm ehm byly nějaký barevný

CH: ano no byy

V: a jenom tohleto ste dělali nebo eště něco k vánocům ste vyráběli

CH: ne já sem to děal právě s paní XY tady taže a martin vyráběl vasně □ @ věnec

V: hm ehm a eště někdo něco jinýho vyráběl

CH: tak daneček vyráběl sobíka a nikoas vyráběl toho to zeenýho □ teka nevím jak teka si nemůžu vzpomenout na to méno

V: jako z nějaký pohádky

CH: ano nev nenávidim vánoce jakože

V: ano a nebyl to grinč

CH: ano ano grinč

V: hele no a hm oni to měli jako ehm

CH: taky na tu soutěž

V: jo ale počkej voni to malovali nebo jako taky vyráběli z něčeho

CH: @ ano vyráběli z něčeho

V: a jak teda ten danda

CH: danda to měl **vasně** z takových ba ba barevných ne papíru ale dá se **říc** takových podest ne □ takových takových **tustějšiho** papíru **taji** z toho

V: karton

CH: no **prstě** z **tajtoho** no no z takových barevných

V: jo já vim co myslíš ano

CH: no z barevných a **pstě uděal** jenom hlavu sobíka

V: hm hm

CH: a ještě **uděal** jakože...

V: to vystříh nebo já nevím *ted'ka* jako

CH: **vystříh** to **nománě** s nůžkama

Příloha č. 2 – respondent B

V: tak řekneš mi co tě baví ve škole nejvíc nebo co tě nebaví

CH: mě baví asi ve škole přírodopis

V: hm ehm

CH: a tam mě **bavej** savci zrovna sme **probírali** kočkovité šelmy a zaujal **mi** tam gepard

V: hm ehm

CH: **pře** je to nejvě nejrychlejší suchozemský savec a běží až **stovacet kilometrů** v hodině co mě nebaví to je asi tělocvik

V: a proč tělocvik tě nebaví

CH: protože jak já mam problémy se **zádama** a tam mě to strašně jako chytá do křeče a nebaví mě třeba když **me** pak **bolej** svaly

V: no a třeba i při nějakym fotbale nebo takhle nebo jen při...

CH: jo jo jako fotbal mě baví ty **míčový** hry □ tak no takže

V: tam ty potíže nejsou

CH: no potíže nejsou

V: hm ehm a ještě nějak jinej předmět

CH: jo matika mě baví ted'ka mi nejdou rovnice v matice □ nejdou mi rovnice a probírali sme s naší paní **čelkou** a **vlasně** ona mě zkoušela vysvětlila ale mi to prostě nejde

V: hm ehm

CH: no a s panem učitelem sme ted'ka probíráme zlomky a ty mně hodně **dou**

V: hm ehm

CH: a **bavěj me**

V: v který třídě si

CH: v **osmý**

V: jaký tam máte ještě jiný předměty

CH: *matiku* češtinu angličtinu němčinu přírodopis zeměpis hudebku vzdr informatiku

V: co je vzdr

CH: výchova ke zdraví ně no zdraví

V: a tak to asi tě baví

CH: jo to mě baví to máme i jednu hodinu **tejdně máme** nultou

V: a jak probíhá třeba tadyta hodina teda o tom zdraví

CH: ted' sme pro ted' sme probírali drogy **návykový** látky

V: hmm a jakej máš jako na to náhled takovej co si o tom myslíš

CH: no tak dyž sem to čet no tak to je asi hrůza jak jak to třeba pak můžete mít **ňákou** tu sníženost třeba plodnosti **a také tže** to je jako *fak hnusný*

V: hm ehm takže drogy anebo eště něco jinýho

CH: drogy alkohol **a také**

V: hm ehm a myslíš si že návyková látka je jenom tohle drogy nebo ten alkohol nebo ještě něco jinýho

CH: no asi cigára ty taky

V: hm ehm a jo návyk závislost ale závislost můžeme mít třeba

CH: na *kafi*

V: hm a eště třeba

CH: na cukru

V: hm

CH: nebo já **nevím** třeba na počítačových hrách

V: tak tak no dobře tak o těch návykových látkách a eště něco jinýho

CH: v tom vzdr ne asi

V: třeba úrazy když se stane ňákej úraz nebo někomu jako poskytnout první pomoc

CH: to sme se učili protože sme jeli na soutěž

V: a jak to vypadalo na tý soutěži

CH: tam bylo **šes** stanovišť a na **každym** tom stanovišti byla jedna **ta** příčina na prvním bylo □ **resucitace** na **druhym** byla popálenina na **třetím** otevřená **zomenina** na **štvrtym** byl test ze všeho na šest na **pátym** **to** bylo □ **jo** hm □ **to** počkejte já si **musim zpomenout** a to bylo □ **jo** kóma **a na ššš a na šes jo na a na šestym** byla @ zotavovací poloha

V: hm ehm

CH: **no** a **asi** **me** baví **asi** mě **eště** pak nebaví **ten** hm **zemepis pře** tam **vlasně** jenom píšeme do sešitu a **minulej** rok **dyž** sem **mel** zeměpis tak to vypadalo úplně jinak paní **čelka** **s s** paní **čelkou** nás všechno probírala **celej** svět a teď jenom píšeme do sešitu **taže** to je **fak** hrůza □ jenom **opisujem** z učebnice

V: tak aspoň si zdokonaluješ pravopis

CH: **no** to jo

V: no a eště rád čteš

CH: čtu rád

V: a *ted'ka* poslední knihu

CH: hraničářův učeň čaroděj na severu

V: a ten hraničářův učeň tě baví

CH: jo

V: jo hm a o čem je tadyten díl

CH: to je **vlasně** **vo** klukovi **ktorej** v prvním díle se chtěl strašně dostat na š bojovou **školu** kde si myslel že byl jeho táta **kerýho** zabili při válce a jeho matka **umřea** při porodu **taže** ho tam jenom odevzdali před hrad který se **menuje** redmont tam si ho převzal baron arnon a ten se o něj postaral **no** a **dyž bylo dyž bylo** den vybírání do škol **tak** si o **tak** on si strašně **teda přál bejt přál** do těch **bojový** školy jít **no** a tak si ho **tak** tam to **nevyšo** že byl **hubenej** ale byl **mršnej** **takže** si ho vzal hraničář halt a hraničářství **spočuje** v tom že musíte chránit **to** jedno léno **taže**

království že **vsně** a vila přiřadili do králos do toho léna **ňákýo** u o_ostrovního a tam **teda** *ted'ka* sem skončil

V: hm ehm dobře a co tě ještě zajímá co bys třeba do budoucna chtěl dělat

CH: no tak já bych chtěl asi dělat k policii

V: proč k policii

CH: protože to máme to mam jakoby v rodinný tý v rodinný jakože můj táta **d'ál** *policajta* a jeho děda a *ted'ka* mámy přítel dělá *policajta* **taže** já *bysem* chtěl jako pokračovat v těch **rodinnejch sopách**

V: dobře tak v rodinnejch stopách a tebe by to jako bavilo

CH: hm ehm my sme si s kamarádem **dyž** sem byl v dětském domově tak sme si říkali že tam chceme jít spolu a on chtěl oni ho tam jakoby nechtěli **poprvý** vzít a tak on říkal že ho tam **ňák** nevzali ale pak ho tam vzali a měl jít na **ňákýho** hlídače ale pak si **řek** že ne že to nedá že by chtěl jít na toho *policajta* tak ho tam vzali

V: hm ehm

CH: tak sme si popovídali a říkám že já tam za ty dva roky taky chci jít

V: hm ehm myslíš že zvládneš fyzický zkoušky

CH: no tak to si nejsem moc **jistej** ale **ňák** to dám

V: dobře dobře tak jo

Příloha č. 3 – respondent C

V: tak mi pověz co tě baví ve škole nebo jak tě baví škola

CH: mě me baví škola @ jakoby ten tělocvik **prže** ten tělocvik **me** baví že tam sportuju a tak a chci se naučit něco z toho tělocviku a tak no a pak mě baví výtvarka protože hodně **vyrábim** jako takový zajímavý výtvary třeba stromeček a tak no a to
□ *matika* občas

V: a ještě jiné předměty tě tam bavěj nebo nebavěj

CH: **nebavěj**

V: hm třeba

CH: nebaví mě jako to dějepis **prže** sem dostal **minue štyrku**

V: a proč co ste probírali

CH: **prže** sem neuměl baroko knížka a tak sem **neuhád prtže** sem se na to ani nená nepřipravil a tak no a pak **mi** nebaví fyzika chemie

V: a tohle důvod sou všude kolem nás

CH: fyzika nás neba mě nebaví **prtože** **neumim** ty jednotky a tak a chemie **mi** nebaví protože **neumim** z toho nic

V: a co v tý chemii *ted'ka* probíráte dyž tě z toho nic nebaví pamatuješ si

CH: @ ňáký látky **takový ščeho dělaj** látky a tak no a taky benzín a tak z čeho se vyrábí bomby a tak

V: a to tě nebaví

CH: ne

V: nebo tomu nerozumíš

CH: **nerozumim** no spíš **nerozumim**

V: a ještě v tom tělocviku máš ňákou speciální ňákej speciální sport kterež tě opravdu baví fotbal asi teda

CH: hm □ mě baví na tělocviku běhání a asi fotbal no a kliky a **řepy** no

V: a ještě něco jinýho teda

CH: děláme tam občas si zaběháme dvě minuty okolo stromu to jak pan učitel furt no a pak děláme **takový dyž** to třeba dyž máme hodně energii tak to dycky si nás zavolá pan učitel @ ze třídy a **dycky** běháme zpátky tam zpátky a tam kliky **řepy** a tak

V: hm ehm na hřišti

CH: ano na hřišti a nikdy dáme fotbal *basket* bybi vybiku no

V: a z těch zimních sportů

CH: z těch zimních sportů mi baví spíš fotbal a *vybika* a hokej

V: hm ehm

CH: no a už nevim no už dál

V: a z tý výtvarky co to tě baví jako spíš s papírem pracovat nebo s nějakým jiným materiálem

CH: s papírem a **děám** ráda hvězdičky stromečky **vyrábim** maluju rád **kreslim** a tak a to děám vybarvený a tak to už si vyrábíme

V: a máš nějakou předlohu podle jaký to maluješ nebo maluješ z hlavy co tě napadne

CH: někdy z hlavy a **dyž** chci něco **uděat** třeba pro **někýho** @ toho kamaráda tak **uděám** *nomae* předlohu a na nakreslim to normálně

V: a úplně co nejraději maluješ kdybych ti dala čistej prázdněj papír

CH: nejradši co maluju to je asi to něký ty jak se to říká palmy a tak

V: jako u moře si byl nebo by si chtěl být u moře

CH: chtěl *bysem* být u moře no

V: nebyl si nikdy u moře

CH: em em

V: a co tě na něm zajmá

CH: zajmá me prže sem nikdy neviděl palmu na moři a zajmá mi ta voda jaká tam je

V: slaná nebo sladká jaká je u moře voda

CH: slaná nebo sladká no

V: slaná jenom slaná

CH: tak slaná no prej je tam prej dyž se potopíš tak tam vidíš ryby ňáký

V: hm

CH: ale to sem nikdy neviděl v moři □ proto tam chci jít

V: a někdy si letěl

CH: ne

V: a máš s toho strach

CH: em em

V: a chtěl by ses proletět letadlem někdy

CH: ano

V: dyž už teda třeba k tomu moři

CH: ano chtěl

V: třeba se ti to někdy zadaří no dobře tak jo

Příloha č. 4 – respondent D

V: tak mi řekni co tě baví ve škole

CH: @ hodně mě baví @ **dyž** máme s **paní XY_XY** angličtinu a *matiku* a hm to je asi všechno

V: a co tam probíráte v těch předmětech

CH: @ třeba v **tý** angličtině *ted'konc* nedávno sme začli pro sme si psali zatím oblečení a probírali sme předložky a v matice sme dělali @ počítání třeba i **písemní** pod sebou sčítání a odčítání krát a dělení

V: a uměla by ses v cizím jazyce domluvit někde v nějaký zemi

CH: no uměa bych **říc** třeba ahoj jak se máš nebo něco **takovýho** nebo i třeba anglicky **de bydlím a taklenc**

V: hm ehm a co třeba jiný předměty máte jich hodně

CH: no baví mě i čeština mě baví *výtvarka* třeba taky ale moc mě nebaví fyzika

V: a proč tě nebaví fyzika

CH: protože nikdy sem z toho neměla dobrý známky □ nikdy sem z toho nic nepochopila prostě

V: jo a co tam probíráte teď třeba

CH: @ teď **opakujem** to co sme se už učili a to sou ty @ třeba plný **a taklenc** ty

V: a jinej předmět eště chemie

CH: em em tu nemám

V: tu nemáte výtvarná činnost výtvarka co tam třeba *ted'ka* vyrábíte je před vánoce

CH: jo tak nedávno sme kreslili **ňáký** vánoční obrázky □ s paní XY

V: a co na nich bylo nebo jak vypadaly

CH: @ **uděali** sme třeba kopec k tomu **ňákej** strom a třeba **zasněženej** domeček **a taklenc**

V: a něco ste tvořili třeba ty vánoční ozdoby

CH: @ s paní XY sme **d'áli** ze **štvrtky** stromečky a pak sme to polepili @ **papírkama** z kterých sme vyrobili trojúhelníčky

V: hm ehm a co tělocvik v zimě co zimní sporty

CH: hm to sem **zatim žádný** nedělala

V: na bruslích jezdíš

CH: @ ano i na kolečkových i na ledních

V: a to ti de

CH: **de** mi to strašně dobře

V: měla si někdy nákej pád na tom na inlajnech

CH: hm spíš málo **spíš** ne

V: takže to je dobře hm ehm a eště třeba co bych se tě ještě zeptala teď mě vůbec to @ nákej náky psaní třeba dopisy píšeš ráda někomu

CH: no tak třeba hodně ráda třeba píšu tat'kovi nebo sem vždycky **dyž** mi napíše třeba dopis tak mu ráda odepíšu nebo třeba holky mi **chtěj** nebo holky mě třeba **prprosej** **jesli** jim nenapíšu dopis jakože co třeba na nich **vidim** nebo jak se jakože s **nima citim** a taklenc tak jim to napíšu

V: hm ehm dovedla bys popsat nákou osobu teda takle z hlavy třeba nákej učitel kterej je zajmavej pro tebe

CH: tak hodně mě baví **pani** XY a s **pani** XY protože strašně ráda s ní prostě **vyrábim** ty věci taklenc **dyž** je máme

V: jo a takle z hlavy bys je dokázala popsat jak vpadaj jako

CH: @ tak **pani** XY je prostě taková trošku tmavší ma má vyšší čelo **takový** trošku noší **kudrnatý** vlasy občas @ noší hodně šaty a k tomu třeba ty silonky podpatky **taky** noší a □ hm...

V: takže se hezky obléká

CH: ano a maluje se **taky** hezky

V: takže pro tebe je to takovej vzor třeba

CH: hm ehm

V: chtěla bys takle vypadat

CH: třeba

V: a paní vedoucí teda

CH: **pani XY**

V: hm ehm

CH: jo tak ta taky je spíš **takenc** *vyparáděná* že taky se hodně upravuje

V: a co tě na ní úplně nejvíc jako co se ti na ní úplně nejvíc líbí třeba

CH: taky má **dobrej** styl oblíkání třeba

V: a @ řekla bys @ nebo uhádla bys jaký barvy se jim líběj

CH: jo tak paní XY se líbí červená to nám **eště** nedávno říkala že její **nejoblbenější** barva je červená a paní XY to **nevim**

V: to nevíš a ani si to nepoznala ani si to jako takle jako nedohledala

CH: **nák** ne

V: a učitelů tam máte kolik třeba

CH: uf tak to **nevim eště** všechny sem **eště** mě všechny neučili **taže vubec nevim**

V: a zatím máte učitele na co

CH: @ čeština to máme **pani XY** matematika a angličtinu máme **pani XY** pak máme ještě jednu *matiku* to máme s paní XY s paní XY máme **eště** zeměpis a dějepis a s paní XY máme hudebku a němčinu...

V: hudebka baví baví tě zpívat tančit

CH: no teď sme tam zatím jenom tancovali

V: na nákej hudební nástroj hraješ

CH: hm ne nehraju

V: a nechtěla bys umět

CH: no já sem **vlasně** **eště** **dyž** sem byla mladší tak sem chtěla hodně hrát na piano nebo na klavír

V: hm ehm a nikdy si to nezkoušela ani

CH: @ jednou u kamarádky a jednou u táty jinak sem to vůbec nezkoušela

V: dobře tak jo děkuju

Příloha č. 5 – respondent E

V: tak mi řekni něco o škole co tě baví

CH: hm ve škole mě baví tělocvik a *matika*

V: a co tě na tom baví na těch předmětech co tam probíráte třeba

CH: na tělocviku hodně tancujeme to mě hodně baví a v matice □ mě baví počítat hodně a tak

V: počítat co tam *ted'ka* probíráte

CH: @ rovnice □ pod sebou počítáme

V: @ chtěla bys dál se věnovat chtěla bys bejt jako učitelka matematik matematikářka

CH: asi ne

V: ne proč

CH: hm ehm

V: že bys že bys to nezvládala

CH: hm asi

V: jo a co to tancování *ted'ka* ste tancovali nacvičovali na besídku a tak mi to popiš jak to probíhalo třeba to trénování v tomhle

CH: hm paní XY si nás vždycky vzala na dvě hod'ky třeba anebo potom sme šli i v pátek celá škola sme šli a trénovali sme □ moc nám to tea nešlo **některejm** někdo se rozčiloval □ ale hodně mě to bavilo

V: jo @ pochopila si třeba ty kroky nebo si s toho něco nechápala potřebovalas to vícekrát jako víckrát vysvětlit

CH: hm **me** všechno jakoby šlo hnedka jakoby rychle sem se to naučila

V: hm ehm co tě nebaví v tý škole dyby bylo jako podle tebe tak co bys jako úplně s tý školy jako vyloučila

CH: asi chemii

V: proč

CH: moc mě nebaví ty testy tam **sou** i těžký a ty známka mi tam moc nejdou a je to **takový těžký**

V: a ty testy jak vpadaj

CH: hm si musíme zapamatovat **ňákou** otázku a odpověď a je to strašně dlouhý ty od @ ty odpovědi **sou** strašně dlouhý a to mi vůbec nejde

V: a pro tebe je lepší dyž píšeš anebo mluvíš dyž vás učitel vyvolá nebo vám dá nákej teda test formou jako psanýho

CH: asi to psaní

V: ae se stydíš mluvit

CH: hodně

V: před @ před skupinou ale s kamarádkou se bavíš to povídáte ale vystupování před více dětma lidma tak to se stydíš

CH: **stydím**

V: tak a ňáký zimní sporty

CH: hm sem **d'ála** krasobruslařku ale už ne protože sem si zlomila nohu jednou

V: jak dlouho si to dělala

CH: skoro **štyři** roky

V: a v kolika letech si začla

CH: v osmi nebo v no v osmi devíti letech

V: a ten trénink no tak tos tos mě překvapila ten trénink probíhal jak kolikrát si ho měla do tejdne do týdne

CH: dvakrát třikrát **vobčas** i o víkendu

V: vodpoledne nebo po škole vždycky po škole

CH: po škole

V: a jezdili ste @ o víkendu taky

CH: o víkendu **vobčas** sme šli taky

V: na **ňáký** závody

CH: hm to potom až jako to probíhalo první sme se hodně jakože učili mi to vůbec nešlo potom mě učili i ňáký ty kroky a to

V: a k tomu si se dostala sama nebo někdo ti to doporučil

CH: sama sem koukala hodně na videa a **začlo** mě to bavit

V: takže krasobruslařka takže už se těšíš až tady to □ a hokej

CH: to sem **taky** zkoušela ale to mi moc nešlo

V: ne a to ste hráli s holkama teda nebo s klukama jako ten hokej

CH: s **klukama**

V: hm @ byla si i v @ v čem si jakoby trénovala to krasobruslení už ste měli na sobě ty krásný šatičky a takový

CH: hm

V: a jaký třeba **ňáký** barevný

CH: to **taky** a většinou u nás my sme s **holkama** mám nebo sme měly svoje barvy sme měly černo červený

V: a třpytilo se to

CH: **taky**

V: @ jak z jakýho to je materiálu

CH: hm takový □ jak to □ já **nevím** jak se tomu říká

V: pružnýho elastickýho

CH: hm ehm elastický

V: brusle ste měly musely mít bílý nebo eště jiný

CH: **bílý**

V: jenom bílý a vy ste **ňák** i na to se používaj jako **ňáký** speciální

CH: hm to a ty **obyčejný**

V: obyčejný jako tak půjdu do krámu a koupim si tam takovýdle brusle to asi ne nebo jo

CH: no my sme měly jakoby dvoje ty ty a **hubený** hodně jakože **takový ty** □ jak se tomu říká

V: úzký

CH: úzký my sme první co sme **dyž** sme trénovaly a to tak sme měly ty **klasický** a potom měly **tajty** úzký ty sme už nacvičovaly nebo **dyž** sme vystupovaly a to

V: bolely tě někdy nohy

CH: hodně

V: ten trénink kolik hodin si trénovala

CH: dvě tři hodky

V: v kuse takle měly ste mezitím nějakou přestávku

CH: hm na deset **patnác** minut sme měly

V: a takle v kuse ste pořád trénovaly dvě tři hodiny třikrát tejdně a někdy víkendy

CH: hm

V: byla si někdy příšerně unavená a někdy tak vyčerpaná že sis řekla že už jako nechceš nebo

CH: ani ne já sem ten s milovala **tedleten** sport

V: hm

CH: furt sem tam chodila i **dyž** mě bolely ty nohy a to tak sem tam stejně šla

V: hm ehm

Příloha č. 6 – respondent F

V: tak mi řekni co tě baví ve škole

CH: tancování výtvarka a matika

V: hm a uměla bys to rozebrat co tě tam baví

CH: @ jako □ co probíráme

V: třeba

CH: zlomky dyž si kreslíme dyž vyplňujeme jakože ty ty a na tom tancování že prostě baví mě to protože je tam hudba já mám ráda hudbu □ a že jakože tancuju že se učím □ no to je asi všechno

V: a jaký ještě předměty máš

CH: přírodovědu češtinu @ dějepis a **infomatiku** a už dál **nevím**

V: a ta informatika tam probíráte co

CH: to buď chodíme na počítače nebo **píšem** tam to moc neprobíráme my potom chodíme na diktáty na počítače

V: hm ehm a kterej předmět tě nebaví

CH: dějepis

V: a proč tě nebaví dějepis

CH: protože je to **těžký** na mě hodně

V: a co konkrétně

CH: třeba...

V: teď teď co ste naposledy probírali

CH: o jeskyních jakože jak se tam **živěj** lidi jako to bylo pro mě práce *bysem* se to naučila hodně dlouho **postě** nebaví mě to a nejde mi to ani

V: hm ehm a eště něco eště nákej předmět

CH: asi už nic

V: a co třeba cizí jazyk dyž bys jela do jiný země chtěla bys umět nebo potřebovala by ses dorozumět tak jakej nebo taky tě nebaví nebo ti nejde

CH: nejde mi

V: a jakej máte máte češti ehm angličtinu i

CH: angličtinu jenom a němčinu

V: a co tě víc z toho nebaví

CH: angličtina

V: proč

CH: to je **těžký** já sem se učila němčinu spíš □ mě tam vůbec neučili angličtinu

V: z toho tancování jak probíhá nějaký trénování v tom tanci

CH: jak to jako jak se to učíme

V: hm

CH: nás paní XY **ako** ukáže nám kroky řekne nám to a my se podle toho musíme jakože **zařidi** jakože učit a já to hned **pochopim** protože **dyž** sem byla doma já sem chodila **taky** na tanečky a hned mi to šlo **taky**

V: a na jaký tanečky

CH: do **takýho** klubu tam byla jakože moje máma a všichni známí nás tam učili tancovat oni **řikaj** že se **dyž** se připojíme tak **jesi** se připojíme tak jako □ to já ..... **jesi to jesi to** mám **říc** jakože oni budou tancovat a my se máme připojit no tak já sem **fur** se připojovala a uměla sem to

V: to vás tancovalo hodně ve skupině kolik třeba

CH: **si** dvacet lidí tak tak **ňák**

V: lidí dětí nebo

CH: dětí

V: i dospělých

CH: i dospělých tam byla i moje mamka

V: měli ste nějaký hezký oblečení na sobě

CH: sukně sme měli tam byly **hezký** tak ono to bylo **každej** týden my sme tam **fur** chodili učit a museli sme chodit do školy ale

V: takže ste to měli po škole

CH: hm

V: to je samozřejmý v tý škole co čeština

CH: čeština mi **de** ale **ty sudý ako ty mladý** mi nejde jakože **sudý** jak se to **menuje mladý** už si nevzpomenu to mi nejde vůbec

V: a co ti tam jde teda

CH: **podstatné mena** mi **de** jakože vzory mi de hodně město moře kuře stavení a takový mi de to se teď **učim**

V: hm dyž vás zkoušejí paní učitelka nebo pan učitel tak @ jakou formou to probíhá ústně nebo písemně

CH: písemně a někdy i ústně

V: co je pro tebe lepší

CH: písemně

V: písemně mluvíš ráda

CH: ne

V: proč ne stydíš se

CH: ne že to ale já **neudržim** pozornost □ prstě paní **čitelka** mluví a já už nepozoruju prostě přemýšlím na něco **jinýho**

V: takže takže tě to tolik nezajímá

CH: no

V: čteš nějakou knížku

CH: ve škole čtu komiksy

V: jaký

CH: simsnovi

V: a ty tě bavěj baví tě spíš komiks nebo koukat na televizi na seriál jejich

CH: televize

V: @ jaký si četla *ted'ka* poslední příběh teda komiksovej o nich

CH: ((smích))

V: tak kolik třeba obrázků je na tý @ na jedný straně toho komiksu je to drobný nebo je tam dovedla bys to nějak popsat

CH: jako □ ty komiksy □ hm to **nevím** jak to mám říct

V: tak nějak svejma slovama

CH: tam je na tom tam máte jakože v simsnovi obrázky a tam máte takouo tajenku a tam je napsaný co tam **říkaj** □ a tam to čtu no a to mě baví

V: dobře tak jo

Příloha č. 7 – respondent G

V: tak mi řekni co tě baví ve škole

CH: no baví mě hodně @ přírodopis baví mě to že se učíme o savcích začalo mi to **prstě ňák zajmat dřív** mě to nebavilo prostě sem to ani nechtěla **ako** se učit **ae** teď mě to začalo hodně bavit i paní učitelka **řika** že sem se v tom zlepšila no pak mě učí pak mě baví teda dějepis **taky** mě to **ňák** začalo prostě **ujímat** že sem chtěla ale dřív sem nechtěla teď už chci baví mě to že se učíme o válkách učíme se co se stávalo dřív třeba a takle pak mě baví třeba □ tělocvik mě taky hodně baví to že hodně sportujeme a že si to i užíváme někdy že bě běháme hodně **taky** a pak mě ještě baví □ čeština **taky** někdy to **de** tak **me začla ňák** bavit ale nechtěla sem dřív jako

V: a v češtině probíráte teď co

CH: @ přísudek a podmět probíráme podstatná **ména** hodně probíráme spíš opakujeme no ale my už ty větší právě děláme už to těžší to **postata ména** že s **přísudkom** děláme a takle no je to *ted'ka* těžší pro nás

V: píšeš ráda dopisy

CH: ano

V: všem

CH: hm někdy všem

V: dovedla by ses i v tom dopise vyjádřit nějak špatně

CH: ano

V: jo @ prosim tě eště co tě tam nebaví

CH: hm nebaví mě matematika

V: proč

CH: tože je to těžký pro mě jak se učíme ty rovnice i zlomky někdy a je to pro mě hodně těžký geometrie je pro mě těžká hodně

V: jo a proč jako těžká zrovna geometrie

CH: hm protože třeba se na to ani **nesoustředim** prostě to nenarýsuju pořádně

V: @ jiná jiná činnost cizí jazyk co třeba cizí jazyk

CH: hm němčina **ňák** funguje no

V: a ta tě baví

CH: hm ehm baví

V: chtěla bys někdy navštívit ňákou cizí zemi

CH: ano

V: jakou

CH: hm no my sme chtěli **jec** do ameriky bych chtěla **jec** třeba do kanady se podívat anebo do mexika

V: a co tě tak láká na mexiku třeba

CH: no že tam **sou** upe **jiný** lidi že **sou** tam prostě jiná upe zem a chtěla bych prostě **jec** tam se podívat nebo do maďarska třeba tam **sou** zajímavý lidi hodně no

V: teď ste nacvičovali na besídku třeba ten tanec

CH: hm ehm

V: to bylo hezký a to tě bavilo

CH: ano bavilo

V: a jak to probíhalo ten trénink

CH: no paní XY měla první trénovat holky ..... musely vytrénovat my holky pak šli kluci trénovat chvíli asi tak tři měsíce dva sme museli **taklenc** jakoby po skupině chodit trénovat protože dohromady *bysme* to nedali zezačátku potom **teda** **ňák** paní učitelka dala dohromady páry k sobě **taže** naučila *ted'ka* páry se učily hodně no a pak **teda** **pani** učitelka **ud'ála** *abysme* šli všichni prostě zkusili sme to taky sme se hodně nadřeli protože někdo to **splet** dělal to špatně **taže** nám to taky hodně trvalo někdy sme měli nervy ale potom už to šlo a povedlo se to sme měli strach že to bude horší sem myslela ale nebylo

V: ňákou □ pracovní dílny tam máte

CH: ano

V: a co děláte v těchto předmětech

CH: teď sme opravovali lavičky s pa s panem učitelem sme natírali lavičky hm sme skládali ňák lavičky i **stole** sme **d'áli** že to byla **taký těžký** ty **stole** sme to **d'áli** sami **akože** pan učitel nám to jenom ukázal a museli sme to dělat sami jako

V: a to byly lavice jako do tříd nebo

CH: no venku my sme do toho altánku vedle školy tam chtěl ten pan učitel lavičky a **stole** tak sme je natřeli no a tam *ted'ka sou*

V: máte tam zahrádku

CH: máme

V: novou a tak v zimě asi ne ale v létě tam pěstujete co

CH: hm ehm rajčata dýně a jahody

V: a jak ze semínek nebo koupíte už sazenice

CH: hm ehm ze semínek že to ňák pan XZ tam nasypal no a pak sme to **fu** zalívali a tak no

V: a rostlo to

CH: a rostlo to

V: jak často zalíváte

CH: **každej** den sme zalívali

V: pleli ste to nějak

CH: hm ehm s paní učitelkou sme to pleli i **jiný** třídy to měly @ každý týden to **d'ál** někdo

V: takže rozdělený

CH: hm ehm

V: dobře tak jo tak děkuju

Příloha č. 8 – respondent H

V: tak mi řekni co tě baví ve škole

CH: mě matematika angličtina a přírodověda a fyzika

V: co tam probíráte v tědlech předmětech

CH: hm tělesa...

V: to je v jakym předmětu tohle

CH: fyzice

V: tak ve fyzice probíráte co teda

CH: tělesa magne ne ty magnetické věci ňáký matik v matematice probíráme zlomky příklady ňáký v přírodovědě ňáký ty opery opary a to je vše v angličtině probíráme ty důležitý věci jak říkaj rodiče jak se říkaj děti jak se říkaj prstě to jídla a tak

V: hm ehm @ český jazyk v českým jazyce probíráte co

CH: no to děame jenom tvrdé y a tak a příslovce a tak

V: vyjmenovaný slova myslíš tvrdé y

CH: ano

V: @ znáš všechny vyjmenovaný slova

CH: ne

V: a ňáký jako který si nejvíc pamatuješ po ňákým

CH: bý bydle obvatel bystřina nábytek dobytek

V: jo a eště třeba po p bys

CH: ne

V: po s bys nedala jo

CH: slyš slyšet ne

V: ne co tě ve škole nebaví

CH: tělocvik □ těocvik mě nebaví nebaví mě hudebka

V: tebe nebaví zpívat

CH: ne

V: a tancovat tě baví

CH: ne **tky ptže fur** dokola děláme to **stejný**

V: jo hm tělocvik že tě nebaví – co tě nebaví na tělocviku

CH: hm v tam hrajeme **prstě ty** házečky **a tak** to mi **neba** mě radši baví běhání

V: to je takový odreagování při tom tělocviku si myslím hm plavání třeba

CH: plavání mě baví

V: jo v tom seš dobrá

CH: no

V: jo @ co ještě třeba jinej předmět ještě náký jiný předměty tam máte

CH: dějepis

V: tak a dějepis baví

CH: jo to mě baví psát jenom

V: a co tam *ted'ka* probíráte v tom dějepise

CH: dlouho sme ho už nedělali takže **nevím**

V: a posledně budeš rozvzpomeneš si

CH: ty **starověký** pazourek jehla a jak se **živěli** a jak zabíjeli ty ty zvířata

V: chodili na lov

CH: ano

V: co tam vařili

CH: vařili tam trávu něco **takovýo** zvíře **dyž zabii** tak udili to maso □ pak už **nevím**

V: co třeba ještě z toho z výtvarný činnosti

CH: jo to mě baví tam děláme...

V: no co tam děláte

CH: obrázky třeba malujeme něco □ stříháme

V: a *ted'ka* ste d'áli co třeba jakoby co ste stříhali nebo co ste tvořili

CH: ted' sme dělali stromečky na vánoce

V: a ty byly jak vypadaly nebo jak ste je postup nákej mi řekneš

CH: no pstě sme to namalovali na velkou štvrtku namalovali sme stromeček náký dárky pak sme to vystříhli sme to vybarvili sme to pověsili na nástěnku

V: hm ehm a co pracovní činnost pekli ste

CH: jo cukroví

V: cukroví a jaký jaký druhy

CH: rohlíčky ořechy @ pak už si nepamatuju

V: a s nákou náplní

CH: jo vanilkovou citronovou rumovou

V: joj hm to bude dobrý

CH: ((smích))

V: a nákej postup by si dovedla mi říc nákýho cukroví

CH: no to cukroví tak těsto mouka vajíčko náký ten kypřící prášek a pak to zmáčknete jakože uděáte pstě to a pak to dáte do formiček

V: hm ehm a to je za studena nebo se to peče

CH: peče

V: a jak se to peče

CH: dáte to do trouby

V: a to je všechno

CH: hm ehm pak to zapnete □ zapnete to a už se to vaří

V: a musíš to hlídat jak

CH: musíme to hlídat aby se to nespálilo

V: jo dobrý tak jo děkuju

Příloha č. 9 – respondent CH

V: tak mi řekni co tě baví ve škole

CH: mě ve škole nejvíc baví ta němčina protože sem **vyrůstaa** v německu **taže** mám i dobrý známky z němčiny a **tim** pádem jak já **umim** tu němčinu tak mě tam může bavit i ta angličtina **protže** v tý angličtině sem **ešče** i lepší i v tý němčině **taže** mi to nejvíc **de** ale nejradši mám i *matiku* **taže** dá se říc že mám ráda skoro hodně všech mých **předmetů** ale prostě *matika* angličtina a *matika* **sou** ty nejlepší **předmety** který tam mám

V: co teď probíráte z tý matematiky

CH: z *matiky* teď probíráme zlomky a hlavně dělení zlomků a něco jako v angličtině teď probíráme @ příbuzná slova a **taký** věci nebo jak se tomu říká a mám to tam ráda no

V: čeština

CH: čeština teď probíráme @ přídavná jména a slovesa **prže** v tý češtině mám trošku problém jak já **umim** jenom tu tu němčinu a angličtinu nejlíp **taže** v tom sem **mívaa** problémy na to se teď zaučuju abych se to zvládla naučit

V: hm ehm co tě nebaví

CH: no mě nebaví výt jakože *výtvarka* mě **docea** trošku baví ale nebaví mě tělocvik a nebaví mě třeba **takový ty** hodiny kdy skoro nic **neděáme** čtení mám ráda **dyž třea** místo toho čteme místo kreslení právě **taže** já nemám ráda jenom tu **těocvičnu** no

V: @ co čteš *ted'ka* naposledy

CH: @ stmívání tvajlajt to mě nejvíc baví

V: @ nákej u čeho seš třeba v tý knížce

CH: teď sem u toho jak edvard a bela se poznali a bela už začíná prostě chápat že je to upír **taže** už bývá skoro upír

V: hm ehm tělocvik tělocvik a ani jako letní sporty nebo zimní sporty

CH: jakože sport mi baví ale **třea** ve škole **dyž sme** tak mě nebaví tělocvik protože se ráda **učim** v **tý** škole **taže** je to **takovej ten** nezvyk že se uť jakože **neučim** ale sem na tělocviku **dyž vim** že budu **třea** cvičit i v tom dnu ještě že se na ten **těocvik** **těšim** i v tom dnu a že se ráda **učim** v **tý** škole

V: @ takže raději vyhledáváš pohodlnější sportování sedět na židli v lavici a nedělat kotrmelce v tělocvičně

CH: @ to jakože to bych **měa** ráda ale když **sme** ve škole tak se **rádši učim** než tohle

V: hm ehm a venku zimní sporty ňáký

CH: to **děám třea** na bobech jezdíme **třea** rozcvička a tak

V: na lyžích třeba

CH: ano

V: na zimních bruslích ledních

CH: @ a já sem byla na těch zimních na těch těch @ na ledu to sem **zkoušea** to mi trošku už šlo právě

V: hm ehm @ dyž by sis vybrala ve škole ktorej opravdu jako předmět bys nechtěla nebudem mluvit o tom tělocviku ale jinej

CH: **třea nevim** jakože *výtvarka* mi **de třea** jak s tomu říká čeština

V: a ktorej bys naopak eště více chtěla se naučit a učit

CH: němčinu právě ta mě baví sice mě baví víc angličtina ale baví mě i ta němčina ve **který** už se **učim** dlouho a **umim** to už hodně

V: a jak dlouho

CH: už tak @ tři roky sem tam vyrůstala plus pět let to **eště vim taže desat** dá se **říc** že už to skoro devět let už si pamatuju všechno z toho právě

V: kolik ti bylo let

CH: mě bylo **sedum** šest **sedum** **dyž** sem se vyrůstala v německu a asi tak deset **jedenác** **dyž** sem se **vrátia** do čech

CH: a teď si to **eště** pamatuju **taže** se dá říct že to je **fak** těch devět let

V: a tam ste mluvili jenom německy nebo i česky

CH: tam sme mluvili jenom německy protože nikdo z nich neuměl česky

V: ani ten někdo někdo blízkej

CH: em em já sem měla jenom něm německou rodinu **taže sem dyž sem** mluvila teprv česky **dyž** sem tam přišla tak mi nikdo nerozuměl

V: měla si problém někde ze začátku asi určitě se dorozumět

CH: jo to sem měla dorozumět se problém jak sem hned v ten den šla do školy nebo den poté že sem vůbec nic **nerozuměa právě**

V: to muselo bejt náročný těžký

CH: teď to bylo **obrácený dyž** sem přišla do česka že sem vůbec **neuměa** češtinu

V: hm ehm a kdo tě rozpovídal

CH: rozpovídala mě spíš ta škola kde mi dávali hned to učení a pak ten táta **ktorej** si mě vždycky vzal a učil mě to tu němčinu právě

V: hm ehm dobře tak jo děkuju

Příloha č. 10 – respondent I

V: tak jo můžeš mi říct co tě baví ve škole

CH: @ me baví ve škole *výtvarka* @ tělocvik a docela i **ruskej** jazyk

V: co tě co tě @ co ste vyráběli z výtvarky

CH: z *výtvarky* *ted'ka* **vyrábim** andílka ze dřeva a z kartonových křídel

V: a tak to popiš jako jak třeba nejdřív si musíš zpracovat nebo to dřevo to je

CH: no to ten polystyren sme si nakrájeli a **akby** rozmouchali v rukách a pak sme tam na to natřeli lepidlem a natiskli sme to nach to nechali sme to zaschnout a pak sme si **vzaa** polystyrenovou kouli a na tu sem **ud'ála** zlatou svatozář

V: hm ehm

CH: a pak sem to přilepila tavicí pistolí a dala sem na to takový □ ze skartovačky sme **ud'áli** papíry a tam sme na to **ud'áli** @ vlasy aby ten andílek měl vlasy na **tý** svatozáři

V: a to ste ale to sem neviděla kam ste to dali

CH: to je jenom na ve vitríně

V: ve škole

CH: hm ehm

V: máte nějakou vitrínu @ co zimní sporty

CH: em em

V: ne ne a letní letní jo

CH: jo *vybika*

V: hm ehm proč zimní sporty ne máš vůbec ráda zimu

CH: ne

V: ne proč ne

CH: hm zima

V: dobře a co třeba český jazyk a jiný předměty jaký máš ještě předměty v hodinách

CH: hm německý jazyk mám **eště** a já se chci učit @ na **španělky** jazyk ale to asi až na střední škole to budu mít

V: střední škole jako třeba jaká co by tě bavilo do budoucna

CH: mě @ já se *ted'ka* budu hlásit na kuchaře a číšníka □ ale chtěla sem jít na zahradníka jenže to mi řekli že **prej** už to jakoby **neni** tak □ hm jak se to řekne jakože oficiální nebo jakože už to není tak populární

V: jo

CH: **taže du** na toho kuchaře číšníka

V: hm ehm a to máš jakou představu dyž by ses doučila pracovat někde v nějakym hotelu nebo v kuchyni

CH: no já si chci @ vlasně my máme pod barákem **takoou** restauraci a vlasně já bych tam **chtěa děat** to @ kuchaře

V: tam potřebuješ teda cizí jazyk

CH: ne

V: ne co dyž ti tam přijde nějak cizinec

CH: tak to už bych potřebovala no ale tak jako □ já **nevim**

V: no matematika co matematika baví

CH: em em

V: co tam *ted'ka* probíráte

CH: zlomky

V: a ty ti nejdou

CH: ne

V: a eště něco jinýho z tý matematiky třeba □ anebo nějak jinej předmět kterej tě baví anebo nebaví

CH: dějepis mě baví

V: jo

CH: hm ehm hodně

V: a co tam

CH: mě baví se učit o historii

V: hm ehm tak co ste tam *ted'ka* probírali naposledy

CH: @ marii terezii

V: hmm a co o ní nákej životopis nebo

CH: no že vlasně vona vlasně založila tu školní docházku a □ no že prej měla dě jakoby hodně dětí a že prej z toho ňáký jako dvě nebo tři děti prej zemřely se tam psalo a pak ten já neim jak se menoval jesi ludvík nebo *ted'ka* neim jak se menoval ale ten jeden ten byl pak @ já neim jak se to řekne já neim jesi králem nebo něčim čim jakoby □ no prstě jakoby dyž řeknu prezident ale ako takovym tim králem neim jak se to *ted'ka* řekne hm že by ludvík první nebo ludvík druhej myslim že to byl

V: hm ehm

CH: no a mě prstě vo tom se baví učit

V: hm ehm

CH: prtže mě to strašně zajmá

V: nákou knížku čteš o ní

CH: @ ne já sem četla v nomae na dyž sem byla na základce sem četla @ jakoby o těch dějinách různých prtože sme tam měli knihovnu taže sme sem tam každou přestávku chodila si tam pučovat knížky a tak a @ docea me to bavilo a četla sem si to i do doma na internetu sem se o tom učila pak sem z toho dělala referát □ a □ dopadlo to dobře

V: jo dobrý